

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜTÜN KONTROLÜ KAPSAMINDA
ULUSLARARASI TİCARET ANLAŞMALARININ
HALK SAĞLIĞI POLİTİKALARI İLE
OLAN BOYUTLARI VE İHTİLAFLARI

SEBAHATTİN KUŞ

AĞUSTOS - 2013

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TÜTÜN KONTROLÜ KAPSAMINDA
ULUSLARARASI TİCARET ANLAŞMALARININ
HALK SAĞLIĞI POLİTİKALARI İLE
OLAN BOYUTLARI VE İHTİLAFLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
SEBAHATTİN KUŞ

Danışman
Prof. Dr. Sadık ÇUKUR

BOLU - 2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Sebahattin KUŞ'a ait "Tütün Kontrolü Kapsamında Uluslararası Ticaret Anlaşmalarının Halk Sağlığı Politikaları ile Olan Boyutları ve İhtilafları" adlı çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 15/08/2013

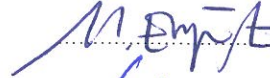
Akademik Unvan, Ad ve Soyad

İmza

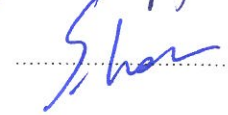
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Sadık ÇUKUR

Üye : Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN

Enstitü Müdürü

ETİK KURALLARINA UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans olarak sunduğum “Tütün Kontrolü Kapsamında Uluslararası Ticaret Anlaşmalarının Halk Sağlığı Politikaları ile Olan Boyutları ve İhtilafları” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda aitta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

10/07/2013

Sebahattin KUŞ

ABSTRACT

THE ASPECTS AND CONFLICTS BETWEEN INTERNATIONAL TRADE AGREEMENTS AND PUBLIC HEALTH POLICIES WITHIN THE SCOPE OF TOBACCO CONTROL

Sebahattin KUŞ

Master of Thesis

Department of Business Administration

Thesis Supervisor: Prof. Sadık ÇUKUR

August, 2013, xiii + 84 pages

This master's thesis reviews the aspects and conflicts of international trade agreements that challenge public health policies within the scope of tobacco control. This study also deals with the relevant World Trade Organization (WTO) Agreements and the way they may influence health and health policies. WTO Trade Agreements such as the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), Agreement on Technical Barriers to Trade (TBT), Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) and General Agreement on Trade in Services (GATS) do not adequately protect tobacco control measures from trade-based challenges, and they reduce barriers, increase competition, lower prices and promote consumption. Conversely, tobacco control measures seek to reduce market access and consumption, raise prices and restrict advertising and promotion in order to reduce health and social problems. However, under international agreements, negotiated by trade experts without public health input, governments and corporations may challenge these protections as constraints on trade. Advocates must recognize the conflicts between free trade and public health and work to exclude tobacco from trade agreements. There are conflicts

between WTO and World Health Organization (WHO) about free trade versus public health. The Framework Convention on Tobacco Control has potential to protect tobacco control policies and serve for health public.

Key Words: Tobacco Control, Public Health Policies, International Trade Agreements, International Conventions

ÖZET

TÜTÜN KONTROLÜ KAPSAMINDA ULUSLARARASI TİCARET ANLAŞMALARININ HALK SAĞLIĞI POLİTİKALARI İLE OLAN BOYUTLARI VE İHTİLAFLARI

Sebahattin KUŞ

Yüksek Lisans Tezi

İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sadık ÇUKUR

Ağustos, 2013, xiii + 84 sayfa

Bu yüksek lisans tezi, tütün kontrolü kapsamında halk sağlığı politikalarını tehdit eden uluslararası ticaret anlaşmalarının boyutları ve ihtilaflarını incelemektedir. Tez ayrıca Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları ve bu anlaşmaların sağlık ve sağlık politikalarını etkileyebilecek şekilde incelemektedir. Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TTE), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS), Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) gibi Dünya Ticaret Örgütü ticaret anlaşmaları, ticaret tabanlı tehditlerden tütün kontrol önlemlerini yeterince korumamakta ve bu anlaşmalar ticari engelleri azaltmak, rekabeti artırmak, fiyatları düşürmek ve tüketimi teşvik etmek amacını taşırlar. Diğer yandan tütün kontrol önlemleri ise sağlık ve sosyal sorunları azaltmak amacıyla pazara giriş ve tüketimi azaltmayı, fiyatları yükseltmeyi ve reklam ve özendirmeyi kısıtlama hedefini gerçekleştirmeye çalışır. Ancak uluslararası anlaşmalar himayesinde halk sağlığına ilişkin hususlar olmadan yapılan müzakerelerde, hükümetler ve işletmeler ticarete tehdit olarak gördükleri bu korumalara karşı çıkabilmektedir. Tütün kontrol savunucuları, serbest ticaret ve halk sağlığı arasındaki ihtilafları bilmeli ve tütünü ticaret

anlaşmalarından muaf tutma yönünde çalışma yapmalıdır. Halk sağlığına karşı serbest ticaret hususunda Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü arasında ihtilaflar bulunmaktadır. Bu yönde Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, tütün kontrol politikalarını koruma ve halk sağlığına hizmet etme potansiyeline sahip bir sözleşmedir.

Anahtar Kelimeler: Tütün Kontrolü, Halk Sağlığı Politikaları, Uluslararası Ticaret Anlaşmaları, Uluslararası Sözleşmeler

TEŞEKKÜR

Bu tezime ilişkin çalışmalarımın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Sadık ÇUKUR'a, tez jüri üyeleri Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT'e, Yrd. Doç. Dr. Erdoğan KOTİL'e ve tütüne ilişkin zengin arşivinden faydalandığım Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumundan değerli meslektaşım Uzman Mustafa SEYDİOĞULLARI'na teşekkür ederim.

Sebahattin KUŞ

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZET	v
TEŞEKKÜR... ..	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR	xiv

GİRİŞ VE AMAÇ	1
---------------------	---

BÖLÜM I

1. TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	3
1.1. Tütün ve Tütün Ürünü	3
1.1.1. Sigara	4
1.1.2. Sarmalık kıyılmış tütün ürünü	4
1.1.3. Pipo	4
1.1.4. Puro ve sigarillo	4
1.1.5. Nargilelik tütün ürünü.....	5
1.1.6. Enfiye.....	5
1.1.7. Çiğnemlik tütün ve ağızdan kullanım için tütün.....	5
1.2. Tütün Kontrolü	6
1.2.1. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi	6
1.2.2. Tütün kontrolü önlemleri	6

BÖLÜM II

2. EKONOMİK AÇIDAN TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ	8
2.1. Tütün Ürünlerinin Ekonomiye Katma Değeri	8
2.2. Tütün Sanayiinde İstihdam	11
2.3. Tütün Mamullerinde Vergilendirme Ekonomisi.....	11

BÖLÜM III

3. SOSYAL VE HALK SAĞLIĞI AÇISINDAN TÜTÜN ÜRÜNLERİ	13
3.1. Tütün Ürünleri Kullanımının Halk Sağlığı Yönünden Sonuçları	13
3.2. Tütüne Bağlı Hastalıkların Ekonomik Yükü	15
3.3. Tütün Ürünleri Tüketimine Bağlı Ölümmler	17
3.4. Tütün Ürünleri Kullanımının Diğer Olumsuz Etkileri	18
3.5. Dolaylı reklam	19

BÖLÜM IV

4. ULUSLARARASI TİCARET ANLAŞMALARININ TÜTÜN KONTROLÜ BAĞLAMINDA HALK SAĞLIĞI İLE İHTİLAFLARI	20
4.1. Tütünü Doğrudan veya Dolaylı Olarak Etkileyen Uluslararası Sözleşmeler ..	20
4.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	20
4.1.2. Roma Antlaşması	21
4.1.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	21
4.1.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme .	21
4.1.5. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	22
4.1.6. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi.....	22
4.2. DTÖ ve DSÖ TKÇS Uygulamalarında Ticaretle İlgili Sorunlar.....	22
4.2.1. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	23
4.2.2. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ).....	24
4.2.3. DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)	24
4.2.4. GATT 1994.....	25
4.2.5. DTÖ Ticaretle Teknik Engeller Anlaşması (TTE)	28
4.2.6. DTÖ Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) .	29
4.2.7. DTÖ Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)	29

4.3. DSÖ – DTÖ Anlaşmaları Arasındaki İhtilaflara Örnekler	30
4.3.1. Avustralya'nın sigara paketlerinin tasarımına ilişkin yasa tasarısı	30
<i>Düzenlemeye ticari kaygılarla karşı olanların tezi</i>	31
<i>Düzenlemeyi sağlık yönüyle savunanların tezi</i>	33
4.3.2. Kanada'nın tütün ürünlerinin içerikleri ile ilgili düzenlemesi	34
<i>Düzenlemeye karşı olanların tezi</i>	35
<i>Düzenlemeyi savunanların tezi</i>	35
4.3.3. Brezilya'nın tütün ürünlerinde kullanılan katkı maddelerine ilişkin karar taslağı	37
<i>Düzenlemeye karşı olanların tezi</i>	37
<i>Düzenlemeyi savunanların tezi</i>	37
4.5. DSÖ – DTÖ Anlaşmaları Arasındaki İhtilaflara Çözüm Önerileri	40
4.5.1. DTÖ kanunu ile uyuşmama riskini en aza indirme	40
4.5.2. Uluslararası yatırım anlaşmalarıyla uyumsuzluk riski minimize etmek	42
4.6. Ticaret Anlaşmalarının Sağlık Üzerindeki Muhtemel Etkileri	42
4.7. Ticaret Anlaşmalarının Tütün Kontrolü Üzerindeki Muhtemel Etkileri	43
4.8. Tütünün Ticaret Stratejileri: Pazarı Genişletmek, Tütün Ürünlerini Meşrulaştırmak	45

BÖLÜM V

5. PİYASALARIN HALK SAĞLIĞI VE SOSYAL BAKIŞ AÇISI

ÖNCELİĞİYLE DÜZENLEMESİ GEREĞİ	46
5.1. Tütün Piyasasının Sosyal ve Halk Sağlığının Korunmasına Öncelik Verilmek Suretiyle Düzenlenmesi Gereği	46
5.2. Uluslararası Ticaret ve Halk Sağlığı Arasındaki Çelişki ve Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi Madde 5.3	47
5.3. Sağlık Hakkı mı Ticaret Hakkı mı?	49

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA

EKLER

EK 1.

EK 2.	64
EK 3.	67
EK 4.	69

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1: Yıllar İtibarıyla Tütün Sektörü Verileri.....9

Tablo 2.2: Tütün Mamullerinden Elde Edilen ÖTV Gelirlerinin Toplamdaki Oranı9

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 2.1: ÖTV Gelirleri.....	10
Grafik 3.1: ÖTV Tütüne Bağlı Ölümler, 2005-2030.....	18

KISALTMALAR

C-32	: Kanada Tütün Kanunu Taslağı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FCTC	: Framework Convencion on Tobacco Control (Bakınız TKÇS)
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
ISO	: Uluslararası Standartlar Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PMI	: Philip Morris International
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TAPDK	: Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu
TBT	: Technical Barriers to Trade (Bakınız TTE)
TKÇS	: Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi
TRIPS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları
TTE	: Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: World Health Organization (Bakınız DSÖ)
WTO	: World Trade Organization (Bakınız DTÖ)

GİRİŞ VE AMAÇ

Uluslararası sözleşmeler, insan sağlığı ve refahını artırmada gerekli şartların sağlanmasında hükümetler için önemli bir araçtır. Uluslararası ticari anlaşmalar ise aksine işletmelerin haklarını sağlık ve insan haklarına göre daha öncelik veren anlaşmalardır. Uluslararası ticari anlaşmalar, tütün kontrol politikalarını tehdit etmekle kalmaz aynı zamanda yeni kontrollerin uygulanma ihtimalini de kısıtlar. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sözleşmeye imza atan devletlerdeki birçok tütün kontrolü savunucuları tarafından benimsenmemektedir.

Tütündeki çeşitli ticari kısıtlamaları kaldıran anlaşmalar, reklam ve etiketlemeyi düzenleyen fikri mülkiyet kurallarını ve tütün dağıtımını kapsayan malların uluslararası dolaşımını açık bir şekilde genişletmektedir. Yapılan araştırmalar, tütün endüstrisini koruyan ticari anlaşmaların insan hakları prensiplerini aşırdığını ve hatta sağlığın bozulmasına neden olduğunu göstermektedir. Tütün endüstrisi, tütün ithalatına etkin engelleri zayıflatmak için ticaret politikalarını kullanır. Kamu araştırması olmaksızın yapılan ticari müzakereler, kendi menfaatlerini savunmada tütün endüstrisine haksız fırsatlar verir. Ticari anlaşmalar, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ve her seviyede kontrol politikalarını engellemede endüstriye ilave ve etkin araçlar sağlar.

Tütün, ticareti yasal olan öldürücü tek üründür. Tütünün zararlı etkisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde insanların refah ve sağlığını tehdit altına alan bir üründür. Dünya Sağlık Örgütü'nde yapılan çalışmalarda, 2030 yılına kadar tütün kullanımı sebebiyle dünya çapında her yıl meydana gelecek ölümlerin sekiz milyonu bulacağı tahmini yapılmaktadır.

Tütün, sıradan bir ürün olarak değil zararlı bir madde olarak tanımlanması gereken bir üründür. Ticari anlaşmaların tütün kullanımını teşvik ettiği ve tütün endüstrisini koruduğu ölçüde, bu anlaşmalar insan haklarını tehdit edecek ve toplum sağlığının bozulmasına neden olacaktır.

Çok kapsamlı insan hakları sadece ekonomik yeterliliği değil aynı zamanda zarardan korunma ve sağlık hakkını da kapsayan haklardan oluşur. Uluslararası ticari anlaşmalar, ülkeler arasında belirli iktisadi ilişkileri kurar ve uygular. Bunu yaparken de sağlık ve insan hakları üzerinde işletmelerin haklarını ön planda tutar. Bazıları, bu yaklaşımın işletme faaliyetlerindeki düzenleyici kısıtlamaları kaldırmakla ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi oluşturmakla kişilerin uzun vadede sağlık ve refahını geliştireceğini öne sürmektedir. Bunun daha da ötesinde yapılan tartışma, ürünleri daha fazla kişisel tüketme özgürlüğünün siyasal özgürlüğün bir parçası olduğunu ve bunun da insan haklarını genişlettiği iddiasıdır.

Sağlığa, özellikle tütün ürünleri ve hizmetlerinde olduğu gibi ve genellikle pazarda işletmelere rekabet etme hakkı üzerinde öncelik verilmelidir. Ticari stratejiler tütün ürünlerine meşruluk kazandırmada fırsat sağlayabilmektedir. Sonuç olarak, argümanlara dayalı haklar tütün kontrolüne ilişkin güçlü araçlar sunmaktadır. Aksine, ticari anlaşmalar halk sağlığını korumaya ilişkin önlemleri etkisizleştirecektir.

Bu çalışmanın temel amacı, yukarıda bahsedilen hususlar perspektifinde tütün kontrolü kapsamında uluslararası ticaret anlaşmalarının halk sağlığı politikaları ile olan boyutları ve ihtilaflarını incelemektir. Önceliğin küresel ticarete mi yoksa halk sağlığına mı verilmesi gerektiği sorunsalına çözümler aramaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde tütün, tütün ürünleri ve tütün kontrolüne ilişkin temel kavramlara yer verilmiştir. İkinci bölümde tütün ve tütün ürünlerinin ekonomik üçüncü bölümde ise sosyal ve halk sağlığı açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde uluslararası ticaret anlaşmalarının tütün kontrolü bağlamında halk sağlığı ile ihtilafları, beşinci bölümünde piyasaların halk sağlığı ve sosyal bakış açısı önceliğiyle düzenlenmesi gereği incelendikten sonra çalışmaya ilişkin değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM I

1. TÜTÜN VE TÜTÜN KONTROLÜNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

1.1. Tütün ve Tütün Ürünü

Tütün pathicangiller (solanaceae) familyasından genellikle bir yıllık, bazı türler itibariyle çok yıllık bitkidir. Bitki sistematğinde solanaceae familyasının “nicotiana” cinsi içerisinde yer alır. Nicotiana cinsine dâhil yaklaşık 65 tür vardır. Bu türlerden sadece “Nicotiana tabacum” ve “Nicotiana rustica”, sigara, puro, pipo vb. tütün mamullerinin yapımında kullanılır. Dünyada üretilen tütünün yüzde 90’ı Nicotiana tabacum türüne dâhil Virginia, Burley ve Şark (Oriental) tipi tütünlerdir (Otan ve Apti, 1989: 9).

Genetik olarak değiştirilsin ya da değiştirilmesin tütün yaprağının tamamen veya kısmen hammadde olarak kullanılması ile yapılan içme, burana çekme, emme ya da çiğneme amaçlı tüm ürünler “tütün mamulü” veya “tütün ürünü”; tütün mamullerinin üretimi ise genel olarak “tütün fabrikasyonu” olarak adlandırılmaktadır (Şuben, 1989: 9-33).

Tüketimi en yaygın tütün ürünü sigara, sarmalık kıyılmış tütün ürünü, pipo, puro, nargilelik tütün ürünü, enfiye ve çiğnemelik tütündür. Tütün ürünleri, günümüzde çeşitli teknolojik işlemlere tabi tutulduktan sonra farklı ambalajlarda tütürülmeye veya kullanıma hazır hale getirilerek piyasaya sunulmaktadır (Seydioğulları, 2010: 9)

1.1.1. Sigara

Sigara, kıyılmış tütünün ince bir kâğıda sarılmak suretiyle hazırlandığı, genellikle silindir biçiminde bir tarafı filtreli ya da filtresiz tütün ürünüdür. Dünyada üretilen sigaralar, genellikle kullanılan tütün tiplerine ve uygulanan fabrikasyon yöntemlerine göre Virginia (İngiliz), Amerikan Blend, Şark, Dark (Fransız) ve Kretek olmak üzere beş tipe ayrılır (Şuben, 1989: 9-33).

1.1.2. Sarmalık kıyılmış tütün ürünü

Tütün yaprağının tamamen veya kısmen hammadde olarak kullanılması ile kıyılarak hazırlanan tütünün yanı sıra, makaron ya da sigara kâğıdını da içeren ambalaj içinde piyasaya arz edilen içme amaçlı ürünler “sarmalık kıyılmış tütün ürünü” olarak adlandırılmaktadır. Burada, “makaron”, sarmalık kıyılmış tütün ürünüde kullanılan boş filtreli sigara tüpünü; “yaprak sigara kâğıdı” ise, sarmalık kıyılmış tütün ürünüde kullanılan yaprak halindeki sigara kâğıdını ifade etmektedir¹.

1.1.3. Pipo

“Pipo”, ucunda yakılacak tütünün yerleştirileceği lüle denilen bir bölümü olan, lüle taşından, kiraz ya da gül ağacından yapılan kısa, çubuk biçimindeki tütün içme aracıdır (Seydioğulları, 2010: 9)

1.1.4. Puro ve sigarillo

Puro, dolguluk tütün üzerine önce iç sargılık sonra da dış sargılık tütünün sarılması sonrasında elde edilen, varsa ağızlık dâhil olmak üzere kütlesi en az üç gram en çok 25 gram olan tütün ürünüdür. Dolguluk tütün üzerine önce iç sargılık sonra da dış sargılık tütünün sarılması sonrasında elde edilen, varsa ağızlık dâhil olmak üzere kütlesi üç gramdan az olan tütün ürünü ise “sigarillo” olarak tanımlanmaktadır².

¹ Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (06 Ocak 2005). *Resmi Gazete*, 25692.

² Puro ve Sigarillo Teknik Düzenleme Tebliği, Tütün Mamulleri Seri No:1 (21 Eylül 2011) *Resmi Gazete*, 28061.

1.1.5. Nargilelik tütün ürünü

Lüle, ser, şişe ve marpuç olmak üzere dört ana parçadan oluşan “nargile” denilen aletle tüketilen, genellikle “tömbeki” tütünü veya bu tütüne ilave edilmiş aroma ve katkı maddelerinden oluşur. “Natürel nargilelik tütün ürünü”, üretiminde genellikle tömbeki tütününün kullanıldığı klasik ürünü; “Aromalı nargilelik tütün ürünü” ise üretiminde yüzde 20-30 tütün, yüzde 70-80 oranında aromatik maddelerle diğer kimyasalların katıldığı ürünleri ifade etmektedir (Yılmaz, 2006).

1.1.6. Enfiye

“Enfiye”, yüksek nikotinli ve toz haline getirilmiş tütünlerin bergamut, karanfil, tarçın ve karbonat gibi maddelerle karıştırılması sonucunda elde edilen ve burna çekilmek suretiyle kullanılan tütün mamulüdür (Şuben, 1989: 9-33).

1.1.7. Çiğnemelik tütün ve ağızdan kullanım için tütün

Burley, Virginia ve kısmen Hasankeyf tipi tütünlerin soslanarak kalınca kıyılması ve kıyılan tütünlerin preslenmesi yöntemi ile elde edilen tütün ürünü olup daha çok denizci ve madencilerin kullandığı bir üründür. Son zamanlarda kapalı alanlarda tütürülerek tüketimin yasaklanmasıyla birlikte ilgi görmeye başlamıştır (Şuben, 1989: 9-33).

“Ağızdan kullanım için tütün”, içmek ya da çiğnemek amaçlı olanların dışında, tamamen veya kısmen tütünden mamul, toz ya da parçacık halinde ya da bunların herhangi bir bileşimi şeklinde, özellikle tek kullanımlık torba ya da gözenekli torba veya bir gıda ürününü andırır şekilde piyasaya arz edilen ağızdan kullanıma yönelik tütün ürünleridir. Türkiye’de Kahramanmaraş ve Gaziantep çevresinde tüketimi yaygın olan “Maraş otu” veya “Ağızotu”nun piyasaya arzı, AB müktesebat uyumu kapsamında 2008 yılı sonu itibarıyla yasaklanmıştır³.

³ Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (06 Ocak 2005). *Resmî Gazete*, 25692.

1.2. Tütün Kontrolü

Tütün kontrolü, toplumun tütün ürünleri tüketimini ve tütün dumanına maruz kalmasını önleyerek veya azaltarak sağlık düzeylerini yükseltmeyi amaçlayan, arz, talep ve zararı azaltma stratejileridir (WHO FCTC, <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf>, 10 Kasım 2012’de erişildi).

Tütün ürünleri kullanımının insan sağlığı üzerindeki zararları 50 yılı aşkın zamandan beri bilinmektedir. Yol açtığı çeşitli hastalıklar nedeni ile tütün kullanımı dünyada her yıl beş milyondan fazla kişinin ölümüne neden olmaktadır. Ülkemizde de yılda yüz bin civarında kişinin sigaraya bağlı nedenlerle öldüğü hesaplanmaktadır. Bu sayı dikkate alındığında Türkiye’de sigara nedeni ile her gün 300 dolayında kişinin öldüğü hesaplanabilir. Ülkemizde 15 yaş üzeri 16 milyon dolayında sigara içen kişi vardır. Sigara içenlerin yarısının sigaranın yol açtığı hastalıklar nedeni ile hayatını kaybettiği bilindiğine göre, halen hayatta olan sigara içicilerin yarısının, yani 10 milyon kişinin önümüzdeki 30-40 yıllık zaman içinde sigara nedeni ile ölebileceği göz önüne alındığında tütün kontrolünün neden gerekli olduğu anlaşılabilir (Bilir, 2009: 31).

1.2.1. Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi

Dünyada tütün kontrolüne yönelik ilk uluslararası anlaşma olan “Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi” 21 Mayıs 2003 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü’nün 56. Dünya Sağlık Asamblesinde kabul edilmiştir. 28 Nisan 2004 tarihinde imzaladığımız ve 25/11/2004 tarihli ve 5261 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Sözleşme, 30 Kasım 2004 tarihinde yayımlanmış ve 27 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu sözleşmenin amacı, mevcut ve gelecek nesilleri, tütün tüketimi ve tütün dumanına maruz kalmanın yıkıcı sağlık, sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlarından korumaktır. Sözleşmede taraflara, kapsamlı, çok sektörlü ulusal tütün kontrolü stratejilerini, plan ve programlarını geliştirmek, uygulamak, tütün tüketimini ve tütün dumanına maruz kalmayı önlemeye ve azaltmaya yönelik uygun politikalar geliştirmede, etkin yasal, icrai, idari ve/veya diğer önlemleri almak ve uygulamak konusunda genel yükümlülükler öngörülmüştür (WHO FCTC, <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf>, 10 Kasım 2012’de erişildi).

1.2.2. Tütün kontrolü önlemleri

Tütün kontrolüne ilişkin alınacak önlemler Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin metninde aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır:

Tütüne talebi azaltmaya yönelik önlemler

a) Tütüne talebin azaltılması için fiyat ve vergi önlemleri.

b) Tütüne talebi azaltmada fiyat dışı önlemler: Tütün dumanından korunma, tütün ürünlerinin içerikleri ile ilgili düzenleme, tütün ürünlerinin ifşası ile ilgili düzenleme, tütün ürünlerinin paketlenmesi ve etiketlenmesi, öğretim, iletişim, eğitim ve toplumsal bilinç, tütün reklamı, tutundurma, tütün bağımlılığı ve tütünün bırakılması ile ilgili talep azaltıcı önlemler.

Tütün arzının azaltılmasına yönelik önlemler:

Tütün ürünlerinin yasa dışı ticareti, çocuklara ve çocuklar aracılığıyla satış yapılması, ekonomik açıdan uygun alternatif faaliyetler için destek sağlanması.

BÖLÜM II

2. EKONOMİK AÇIDAN TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ

2.1. Tütün Ürünlerinin Ekonomiye Katma Değeri

Üretiminden tüketimine kadar birçok kişiye istihdam sağlaması, dış ticaret, vergi gelirleri ve GSMH'ya katkısı açısından Türkiye ekonomisindeki önemini korumaya devam eden tütün, diğer tarım ürünlerinden farklı bir yere ve öneme sahiptir. Diğer yandan, insan sağlığına verdiği zararlar, neden olduğu ölümler ve hastalıklar nedeniyle meydana getirdiği ekonomik kayıplar yönüyle ise gün geçtikçe daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK) verilerine göre, 2011 yılında yurtiçinde 112.083.047.080 adet sigara üretilmiş, bu rakamın 24.326.238.400 adedi 249.727.418 dolar bedelle ihraç edilmiş, 91.217.479.040 adet sigara ise toplam 24.598.105.743 TL bedelle iç piyasada satılmış ve bu satışlardan 15.850.168 TL ÖTV geliri elde edilmiştir (Seydioğulları, 2012: 46).

Gelir İdaresi Başkanlığının verilerine göre, tütün ürünlerine uygulanan asgari maktu vergi tutarı 01/01/2013 tarihinden geçerli olmak üzere adet başına 0,1575 TL (paket başına 3,15 TL), nispi ÖTV oranı ise yine aynı tarihten geçerli olmak üzere tüm tütün ürünlerinde yüzde 65,25 olarak belirlenmiştir⁴. 01/01/2013 tarihinden itibaren

⁴ 4760 sayılı ÖTV Kanunu, (III) Sayılı B Cetveli, RG-28515, 01.01.2013

sigara üzerindeki vergi yükü yüzde 81,62'dir. 2011 yılı sonu itibarıyla yurtiçi sigara satışları son üç yılda 16.641.429.359 adet (832.071.467 paket) azalmasına rağmen 2008 yılı sonu itibarıyla 10.888.211 TL olan tütün ürünlerinden elde edilen ÖTV geliri, 2011 yılı sonu rakamları ile mukayese edildiğinde yüzde 45,57 artmıştır.

Tablo 2.1: Yıllar İtibarıyla Tütün Sektörü Verileri

Yıllar	Ürün Yılları İtibarıyla Tütün Üretim Miktarı (Kg)	Tütün İhracat Miktarı (Kg)	Tütün İthalat Miktarı (Kg)
2003	112.158.010	112.430.210	54.600.352
2004	133.913.486	106.988.018	57.299.116
2005	135.247.056	134.533.516	67.120.056
2006	98.137.058	127.975.693	66.551.351
2007	74.584.141	113.942.835	70.095.028
2008	93.403.447	152.033.388	83.617.444
2009	81.053.329	97.183.801	77.266.310
2010	53.018.193	80.311.170	67.241.437
2011	45.398.116	68.685.594	66.308.375

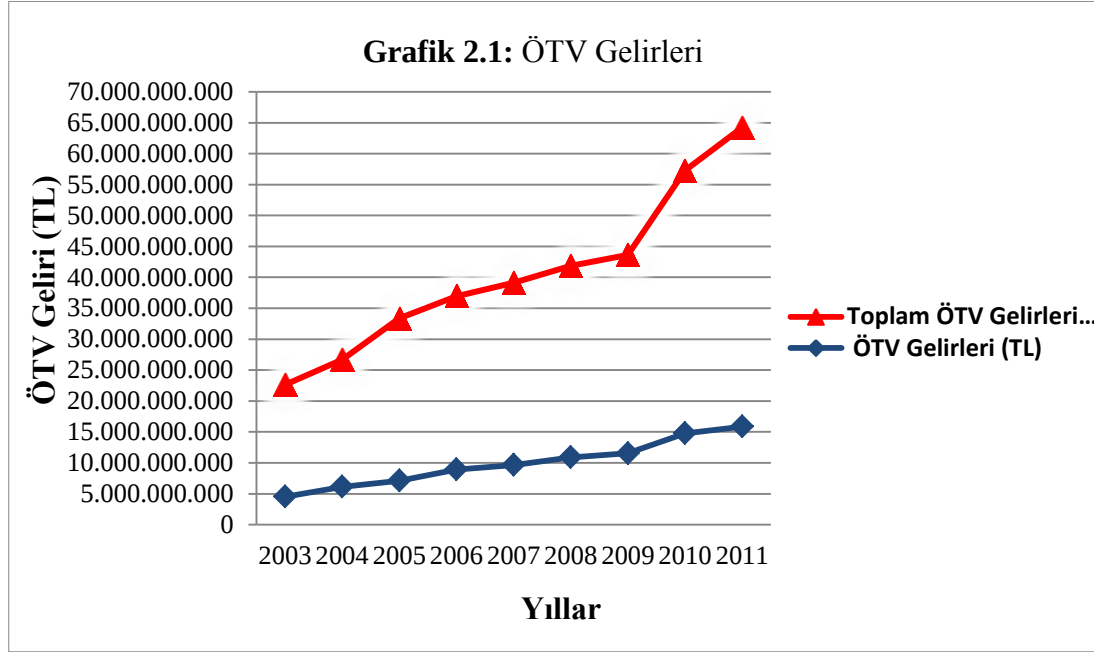
Kaynak: Tütün Mamulleri Enformasyon Bülteni, Ocak 2012, TAPDK
Yayın No:2, Ankara, s. 13.

Tablo 2.2: Tütün Mamullerinden Elde Edilen ÖTV Gelirlerinin Toplam ÖTV Gelirleri İçindeki Oranı

Yıllar	Toplam ÖTV Gelirleri (TL)	Tütün Mamullerinden Elde Edilen	
		ÖTV Gelirleri (TL)	Toplam ÖTV Gelirleri İçindeki Oranı (%)
2003	22.601.018.000,00	4.525.000.000,00	20,02
2004	26.648.100.000,00	6.125.000.000,00	22,98
2005	33.344.806.000,00	7.124.000.000,00	21,36
2006	36.926.175.000,00	8.918.380.000,00	24,15
2007	39.110.505.000,00	9.646.527.000,00	24,66
2008	41.831.723.000,00	10.888.211.000,00	26,03
2009	43.619.794.000,00	11.546.093.000,00	26,47
2010	57.285.112.000,00	14.784.461.000,00	25,81
2011	64.188.786.000,00	15.850.168.000,00	24,69

Kaynak: Tütün Mamulleri Enformasyon Bülteni, Ocak 2012, TAPDK Yayın No:2, Ankara, s. 85

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre⁵, 2012 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerin içinde tütün ürünlerine ilişkin ÖTV 2012 yılı hedefi 19.218.153 TL iken, 19.975.803 TL olarak gerçekleşmesi, gerçekleşenin hedeften yüksek olması tütün ürünlerinin vergi gelirleri arasındaki önemini ortaya koymaktadır.

Kaynak: Tütün Mamulleri Enformasyon Bülteni, Ocak 2012, TAPDK Yayın No:2, Ankara, s. 86

Diğer taraftan, ithal edilen tütünlerin kilogramından üç dolar, bir adet sigara paketinden ise 40 cent alınarak Hazine'ye irat kaydedilen Tütün Fonu, 01/01/2010 tarihinden itibaren "*homojenize tütün veya yeniden tertip edilmiş tütünler*", "*şişirilmiş tütün*", "*şişirilmiş damar*" ve her türlü tütün mamulünün ithalatından kaldırılmıştır. Ülke topraklarında üretilen tütünler için önemli bir koruma duvarı oluşturan Tütün Fonu, ithal edilen yaprak tütünde 2011 yılında 2,25 dolara, 01/01/2012 tarihinden itibaren ise 1,8 dolara indirilmiş olup önümüzdeki birkaç yıl içinde sıfırlanacaktır (Seydioğulları, 2012: 23).

⁵ https://portal.muhasebat.gov.tr/mgmportal/faces/khbDetay_yeni?birimDizini=Merkezi+Y%C3%B6netim+B%C3%BCt%C3%A7esi&_afLoop=12810431921609646&tur=B%C3%BCt%C3%A7e+%C4%B0statistikleri&_afWindowMode=0&_adf.ctrl-state=f7ja6k4xr_66, 23 Aralık 2012'de erişildi.

2.2. Tütün Sanayiinde İstihdam

Geçmiş yıllarda uygulanan fiyat politikaları ve destekleme alımlarıyla birlikte katılımın oldukça yüksek seviyelerde seyrettiği tütün tarımı, kota sistemi ve sözleşmeli üretim sistemlerinin hayata geçirilmesi, üreticilerin beklentilerini karşılayacak fiyatları bulamaması, geçmiş yıllara göre reel gelirlerinin azalması ve destekleme alımlarının sonlandırılmasıyla son yıllarda giderek azalan bir trende girmiştir. 1998 yılında 622.063 kişi ile en yüksek seviyelerine ulaşan tütün tarımı yapan çiftçi sayısı 2002 yılında destekleme alımlarının sona erdirilmesiyle yüzde 35 azalarak 405.882 kişiye düşmüş, 2005 yılında ise 2002 yılına göre yüzde 37'lik bir azalma ile 255.753 kişi olarak gerçekleşmiştir (TAPDK, 2006).

Tütün mamulleri sanayi, istihdam yönüyle imalat sanayi içinde sondan üçüncü sırada yer almaktadır. TÜİK verilerine göre 2003 yılında tütün ürünleri sektöründe 22,181 kişi istihdam edilirken, çalışan sayısı 2003-2008 döneminde özellikle 2004 yılından itibaren sürekli azalarak 2007 yılında 16,642'ye geriledikten sonra 2008 yılında 18,669 olarak gerçekleşmiştir. 2003-2008 döneminde istihdamdaki gelişim imalat sanayinde artış yönünde iken, tütün ürünleri sektörü istihdamında azalış yönünde olmuştur. Nitekim bu dönem içerisinde imalat sanayi genelinde toplam istihdamdaki artış oranı yüzde 31 olarak gerçekleşirken, tütün ürünleri sektörü istihdamı yüzde 15,8 azalmıştır. Tütün ürünleri sektöründe istihdam edilenlerin imalat sanayi istihdamı içindeki payı 2003'te yüzde bir iken, bu oran 2008'de binde yediye gerilemiştir (Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2012: 124).

2.3. Tütün Mamullerinde Vergilendirme Ekonomisi

Tütün mamullerinin vergilendirilmesi, vergi tahsilatı açısından hükümetler tarafından icra edilmesi kolay olan uygulamalardandır. Nitekim hükümetler tarafından yapılan vergi artışları, tütünün toplumda kamu sağlığını kötü etkilediği gerekçeleriyle hükümetlerce daha kolay savunulabilmektedir. Tütün mamulleri gibi düşük fiyat esnekliğine sahip olan vergiye tabi mallar, tüketiciler tarafından nispeten daha küçük bir kayıp olarak algılanmakta ve vergi artışlarında en az piyasa tahrifiyle sonuçlanmaktadır. (Gruber ve Mullainathan, 2002:2-8, <http://www.nber.org/papers/w8872.pdf>, 31 Aralık

2012’de erişildi). Tütün ürünlerindeki düşük fiyat esneklikleri, vergilerde yapılacak artışlarda hükümetlerin bu ürünler üzerinden daha yüksek gelir elde etmesine de imkân tanımaktadır (Sunley, Emil, Yürekli ve Chaloupka, 423-424.)

Avrupa’da tütün kontrolü üzerine çalışan uzmanlar tütün vergilerinin ekonomide zaten var olan kaynakların aktarılması olduğunu ve yeni mal varlığı oluşturmadığı ifade etmekte, tütünsüz bir toplumda diğer mallar ve hizmetler üzerine zorunlu vergi konulmasıyla aynı aktarımın yine gerçekleşeceğini ve bu nedenle uygulanan vergilerin yalnızca tütün tüketimiyle alakalı çıkarlar olarak düşünülmemesi gerektiğini savunmaktadırlar (Gruber ve Mullainathan, 2002: 1-8, <http://www.nber.org/papers/w8872.pdf>, 31 Aralık 2012’de erişildi).

Tütün ürünlerine uygulanan yüksek vergi oranları nedeniyle bu ürünün GSMH içindeki nispi payının yüksek olması, tütünün ekonomideki yerinin ve katma değerinin büyüklüğünün bir göstergesidir.

BÖLÜM III

3. SOSYAL VE HALK SAĞLIĞI AÇISINDAN TÜTÜN VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ

3.1. Tütün Ürünleri Kullanımının Halk Sağlığı Yönünden Sonuçları

Tütünün devlete, çalışanlara ve çevreye olan maliyeti; toplumsal refah ve sağlık harcamalarını, ithal sigaralardaki döviz kaybını, tütün yetiştirilmesinin fırsat maliyetini, dikkatsiz sigara içiminin neden olduğu yangınların maliyetini, yüksek kaza oranlarını, yasadışı ticarete konu olması nedeniyle ekonomik kayıplara sebep olmasını, işgücü verimliliği kaybını ve yüksek sigorta primlerini kapsar (Mackay, Eriksen ve Ross, 2012:44). Bu maliyetler sosyal, sağlık ve ekonomi yönüyle çok ciddi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Tütün kullanımı nedeniyle meydana gelen problemleri başlıca sağlık, çevresel ve ekonomik yönlerden inceleyebiliriz. Sağlık yönünden meydana gelen sorunların başında yer alan hastalıklar hemen her organ ve sistemi etkilemektedir. Çevresel sorunlarda ise, izmaritlerin ve diğer atıkların oluşturduğu çevre kirliliği ile sigara izmaritlerine bağlı meydana gelen yangınlar yer almaktadır. Tütün kullanımına bağlı ekonomik alandaki sorunlar başlığında da, sağlık sorunlarının oluşturduğu ekonomik kayıplar, tütün mamullerini satın almak için ayrılan bütçe, çevresel sorunların oluşturduğu ekonomik kayıpların doğrudan ve dolaylı olarak hesaplanması yer almaktadır. Tütünün net ekonomik etkisinin sigara içen kişilerin yoksulluk oranının artması üzerinden olduğu ifade edilmektedir. Çoğu ülkede tütün kullanımı düşük sosyoekonomik çevrede daha fazladır. Ayrıca bu kesimde tütüne harcanan para gıda, barınma, eğitim ve sağlığa harcanmayan para anlamına da gelmektedir (Bilir vd., 2008).

Tütün tüketiminden kaynaklanan hastalık ve ölümler dünya üzerindeki ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Tütün tüketimi, toplumda meydana getirdiği hastalık yükünün yanında, nüfusun yaşam süresinin kısalmasına, erken ölümlere, insanların yetenek ve becerilerinden yoksun kalınmasına ve beşeri sermaye kayıplarına neden olmaktadır.

Türkiye’de sağlık sistemi için önemli bir yük, sigara kullanımının yol açtığı hastalıklar olarak sayılabilir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre, 2000 yılında hastaneye yatırılarak tedavi altına alınan beş milyon kişinin yüzde 20’si tütün ürünleri kullanımı sonucu oluşan hastalıklar nedeniyle hastanede tedavi altına alınmıştır. Ayrıca, toplam hasta günü sayısının yüzde 23’ü ve hastanede meydana gelen ölümlerin yüzde 52’si tütün ürünleri kullanımından kaynaklanmaktadır. Sigara kullanımı, 2003 yılında Türkiye’de 54.700 kişinin ölümüne– toplam ölümlerin yüzde 13’ü – ve 596.684 yaşam yılının kaybolmasına yol açmıştır. Mevcut sigara kullanım yaygınlığının aynı oranda devam etmesi durumunda, tütün ürünleri kullanımı 2050 yılında 127 binden fazla kişinin ölümüne neden olacağı tahmin edilmektedir. Etkin tütün kontrolü ve 2050 yılına kadar sigara kullanım yaygınlığının yüzde 10 seviyelerine indirilmesi yılda yaklaşık 47.000 insanın hayatını kurtarabileceği ön görülmektedir (Yürekli vd., 2010: 1).

Yapılan analizlerin sonuçlarına bakılarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur (Yürekli vd., 2010: 1):

a) ÖTV'nin maktu tutarı periyodik olarak yükseltilmeli ve enflasyona denk gelecek şekilde otomatik olarak ayarlanmalıdır. Ayrıca, fiyat artış oranları enflasyon oranının üzerinde olmalıdır.

b) ÖTV zaman içerisinde artırılarak, ÖTV’nin perakende satış fiyatının en az yüzde 70’ini oluşturması sağlanmalıdır. Esnek olmayan sigara talebi göz önüne alındığında, bu büyüklükteki bir vergi artışı, sigaradan elde edilen devlet gelirlerini artırırken, pek çok yetişkinin sigarayı bırakmasına neden olup, gençlerin sigaraya başlamasını engelleyerek, sigara nedeni ile oluşan sağlık problemlerini ve ekonomik yükleri azaltacaktır.

c) Sigara üreticilerinin kendi ürünlerinin fiyatlarına yapacakları zamları beklemek yerine, ÖTV'de yapılacak artışlarla vergi gelirleri artırılmalıdır.

d) Sigaradan elde edilen ÖTV gelirlerindeki artışın bir kısmı sağlık hizmetlerinin ve tütün kontrol programlarının desteklenmesine yönelik kullanılabilir. Önerilen vergi artışı ile elde edilebilecek ÖTV gelirin yüzde 10'u, toplam halk sağlığı harcamalarının yaklaşık olarak yüzde 5,6'sını karşılamaktadır.

e) Süregelen yasadışı yollardan yapılan sigara ticaretini önleyici çalışmalar artırılmalıdır. Yasadışı ticaretin azaltılması, özel tüketim vergi artışı ile elde edilen vergi gelirlerini ve sağlık üzerindeki etkilerini daha da artıracaktır. Bu çalışmalar, kaçakçılığı önlemek amacı ile bölgesel ortaklıkları geliştirip güçlendirmek açısından Türkiye'nin TKÇS protokolleri kapsamında yasadışı ticaret konusunda belirgin bir rol almasını da içermelidir

3.2. Tütüne Bağlı Hastalıkların Ekonomik Yüğü

Tütün ürünlerinden en sık kullanılan sigara, hem içene hem de topluma oldukça pahalıya mal olmaktadır. Uzun süreli çalışmalarda düzenli içicilerin yarısının, alışkanlıkları yüzünden öldüğünü göstermektedir. Dünya Bankası verilerine göre her yıl tütünün yol açtığı ekonomik zarar 200 milyar dolardır. ABD'de 1993'te sigaraya bağlanabilen tıbbi giderler 50 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. İşgücü ve üretim kaybı da eklendiğinde kayıp 97 milyar dolar veya kişi başına 373 dolardır. Bu maliyetlerin sigara içenler tarafından vergi şeklinde karşılanabilmesi için her paketin dört dolar olması gerektiği hesaplanmıştır. 1995 yılında ABD'de sigara reklamları için harcanan para günlük beş milyon dolar olup o yıl tüberküloz programının bütçesini karşılayabilecek düzeydedir. 1998 yılında, tıbbi giderlerin maliyeti 75.5 milyara yükselmiş, her sigara içicisinin toplamda (yol açtığı hastalıklar, iş gücü kaybı vb.) 3.391 dolara mal olduğu ve bunun da ABD'de sağlık giderlerinin yüzde sekizini oluşturduğu belirlenmiştir. Ekonomik kayıpların günümüzde, sadece ABD'de 157 milyar dolara ulaştığı bildirilmektedir. Bunun 75 milyar doları direkt kişisel sağlık harcamaları, 82

milyar doları mortaliteye bağılı iş gücü kaybıdır (MMWR Morb Mortal Wkly Rep, 2002, aktaran: Karlıkaya C. vd., 2006; 7(1): 57).

Türkiye’de tütün kullanımına bağılı hastalıkların ekonomik yükü konusunda yapılan çalışma çok azdır. Akciğer kanserli hastaların ekonomik yükü konusunda 2003 yılında yapılmış olan bir çalışmada, bir üniversite hastanesinde ilk başvurusundan ölüm tarihine kadar izlenmiş olan 84 hasta için yapılan harcamalar incelenmiştir. Hastane tarafından bir hasta için yapılan harcama ortalama 11.500 TL (10.000 ABD Doları) olarak hesaplanmıştır (Esin, Bilir, Aslan, 2004: 5:15). Toplam harcamanın 1.500 TL’si ilk başvurudan tanı konuluncaya kadar olan harcamaları kapsamıştır. Tanıdan sonraki dönemde hastalığın ve komplikasyonların tedavisi için de 10.000 TL harcama yapılmıştır. Türkiye’de yıllık olarak tahmin edilen akciğer kanseri sayısı 40.000 dolayındadır. Buna göre, akciğer kanserinin Türkiye’ye olan yıllık ekonomik yükünün yaklaşık olarak 400 milyon ABD Doları olacağı hesaplanabilir. Diğer harcamalar (hastanın cebinden yaptığı harcamalar, üretim kaybı, erken ölümün maliyeti, vb.) da katıldığında bu orandan daha fazla harcama yapılmış olacaktır (Bilir, Çakır, Dağılı, Ergüder ve Önder, 2010: 31).

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan ortak bir çalışmada (Köselerli vd., 2011), 2009 Nisan – 2010 Mart döneminde SGK bütçesinden 3.980.390 kişiye tütün kullanımına bağılı hastalıklar için 6,8 milyar TL sağlık harcaması yapılmıştır. Harcamaların üç milyar TL’ si hastane, 3,8 milyarı TL si ise ilaç ve malzeme masraflarında kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; toplam harcamaların tütüne atfedilen tutarı 2,57 milyar TL olarak bulunmuştur. Tütün kullanıma bağılı sağlık giderlerinin yüzde 40’ının kadın (724 Milyon TL) yüzde 60’nın (1,85 Milyar TL) ise erkek hastalara ait olduğu saptanmıştır. 2010 Nisan – 2011 Mart dönemi için de toplamda 4.280.913 kişinin tütüne bağılı hastalık tanısı aldığı görülmüştür. Hastalıklar bazında toplam harcama tutarının 7.3 milyar TL olduğu tespit edilmiştir. Bu hastalıkların SGK’ya maliyeti, erkekler için 2.037.190.852 TL, kadınlar için ise 768.323.330 TL olup toplamda 2.805.514.181 TL’dir (Ergüder, 2012: 940: 14).

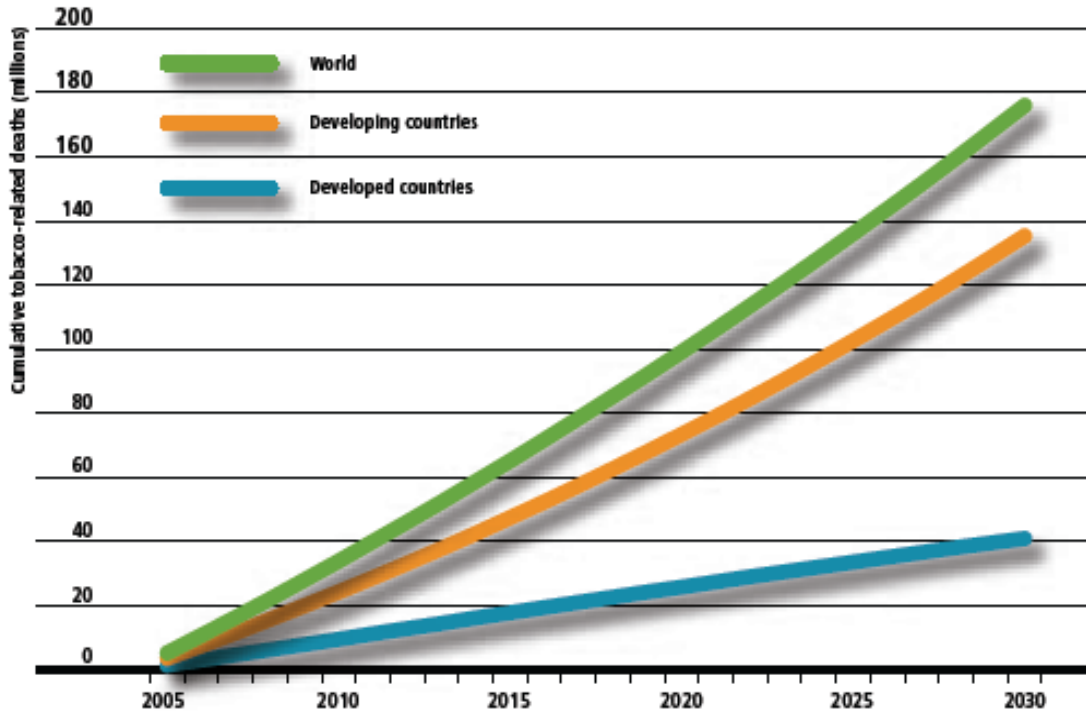
Tütün tüketiminin içiciler ve içmeyenler üzerinde doğrudan ve dolaylı maliyetleri de bulunmaktadır. Doğrudan maliyetler tütün ürünleri tüketicilerinin

gördüğü zararlar nedeniyle oluşan sağlık harcamalarını içermektedir. Dolaylı maliyetler ise; üretkenlik kayıpları, hastalanan pasif içicilerden kaynaklanan kayıplar, gelir vergisi ve sosyal güvenlik kayıpları ile çalıştıklarında ekonomiye katkı sağlayabilecekken hasta içicilerle ilgilenmek zorunda kalan insan gücünden oluşmaktadır.

Tütün tüketiminden kaynaklanan zararların önemli bir bölümünü içicilerinin kendileri taşımaktadır. Tütün mamullerinin yol açtığı zararlara ilişkin tıbbi tedaviye harcanan para önlenebilirliği nedeniyle, başka ürünlere harcanması ya da tasarruf edilip başka yatırımlarda kullanılması mümkün olduğundan tüketiciler açısından birer fırsat maliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Ekonomistler bu durumu içsel zararlar olarak adlandırmaktadır. Ekonomistlere göre dışsal zararlar ise sigara içicileri tarafından diğerlerine yüklenen maliyetlerdir. Bunlar hükümetlerin tütün tüketiminin azaltılmasına müdahale etmesi için birer gerekçe oluşturmakta, tütün tüketiminin bağımlılık yapan doğası ve tüketicilerin bu alışkanlığından vazgeçme kararlarında verimsiz olmaları nedeniyle aynı zamanda içsel zararlara neden olan özel kararlara da hükümetlerin müdahale etmesini gerekli kılmaktadır (Özendi, 2006: 20).

3.3. Tütün Ürünleri Tüketimine Bağlı Ölümler

Tütün, içenlerin üçte biri ile yarısına yakını öldüren bir üründür. Tütün kullanan kişiler, 15 yıl kadar daha erken ölümüne neden olmaktadır (Peto vd., 1996: 52(1):12–21. <http://bmb.oxfordjournals.org/content/52/1/12.full.pdf+html>, Erişim tarihi 11 Aralık 2012’de erişildi). Dünya geneline bakıldığında her on ölümden biri sigara kullanımıyla olmaktadır ki bu da yılda beş milyondan fazla kişinin ölmesi demektir. Tütün kontrolüne ilişkin tedbirler alınmaması halinde 2030 yılına gelindiğinde tütün kullanımı sonucu ölen kişi sayısı sekiz milyonu geçeceği tahmin edilmektedir (Mathers ve Loncar 2006: 3 (11): e 442, <http://www.plosmedicine.org/article/info:doi...> 11 Aralık 2012’de erişildi). Dolayısıyla sigara içme davranışı kontrol edilmez ve bu şekilde devam ederse bugün hayatta olan kişilerden 500 milyonunun sigara nedeniyle öleceği tahmin edilmektedir. 21. yüzyıl boyunca bir milyara yakın kişinin sigara nedeniyle öleceği tahmin edilmektedir (Levine ve Kinder, 2004).

Grafik 3.1: Tütüne Bağlı Ölümler, 2005-2030

Kaynak: Mathers CD, Loncar D, Küresel ölümler ve hastalık yükü, 2002-2030, PloS Medicine, 2006,3

3.4. Tütün Ürünleri Kullanımının Diğer Olumsuz Etkileri

Tütün endüstrisinin istihdam oluşturmak ve vergi geliri sağlamak gibi ülke ekonomisine destek olma iddiası her ne kadar olsa da, tütün endüstrisinin bulunduğu bütün ülkelerde hastalıklar, ölümler ve ekonomik kayıplar nedeniyle sıkıntı meydana gelmektedir. Tütün kullanımı dünya çapında her yıl yüz milyarlarca dolara mal olmaktadır (Guindon vd., 2006).

Tütüne bağlı ölümler ekonomik fırsatların kaybedilmesine neden olmaktadır. Örneğin ABD’de bu nedenle olan yıllık kaybın 92 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Nüfusun kalabalık olduğu gelişmekte olan ülkelerde bu ekonomik kayıp daha önemlidir ve tütün salgınının daha olumsuz hale gelmesine yol açmaktadır. Zira bu ülkeler dünyanın imalat sanayiinin merkezleridir ve bu ülkelerde tütüne bağlı ölümler çoğunlukla üretim çağındaki gençlerde olmaktadır (*Morbidity and Mortality Weekly Report*, 2005, 54(25):625–628. <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm>

5425a1.htm, 11 Aralık 2012’de erişildi). Tütüne bağlı ölümlerin ekonomik maliyeti gelişmekte olan ülkelerde daha belirgindir. 2030 yılına gelindiğinde tütünün neden olduğu beş ölümden dört tanesi bu ülkelerde görülecektir (Mathers ve Loncar 2006: 3 (11): e 442, <http://www.plosmedicine.org/article/info:doi/10.1371/journal.pmed...>, 22 Aralık 2012’de erişildi).

ABD’de tütüne bağlı sağlık bakımının yıllık maliyeti 81 milyar dolar, Almanya’da yedi milyar, Avustralya’da da bir milyar dolar kadardır (Guindon vd., 2006). Tütünün net ekonomik etkisi yoksulluğu artırması şeklindedir. Endüstri’nin daha çok bağımlı müşteri sağlama hedefi yoksul olanları daha fazla etkiler. Çoğu ülkede tütün kullanımı yoksullar arasında daha fazladır ve zengin ve yoksullar arasındaki fark, ortalama gelirin en düşük olduğu bölgelerde en fazladır (World Health Organization, 2007, http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/whostat2007.pdf, 22 Aralık 2012’de erişildi).

Özetle, tütünün maliyeti ve ekonomik yükü hususunda daha fazla bilgi ve analize gereksinim olmakla birlikte tütün kullanımının verimlilik ve sağlık bakımı üzerindeki etkileri aşikârdır. Öyle ki tütün kullanımı arttıkça daha da olumsuz hale gelecektir. Bu durum yoksul kesimde daha fazla hissedilir. Gelecek yıllarda tütüne bağlı sorunların tam olarak ortaya çıkmasını takiben salgının parasal maliyeti düşük ve orta gelirli ülkelerin ekonomik durumunu daha olumsuz hale getirecektir.

BÖLÜM IV

4. ULUSLARARASI TİCARET ANLAŞMALARININ TÜTÜN KONTROLÜ BAĞLAMINDA HALK SAĞLIĞI İLE İHTİLAFLARI

4.1.Tütünü Doğrudan veya Dolaylı Olarak Etkileyen Uluslararası Sözleşmeler ve Anlaşmalar

Bazı uluslararası anlaşmalar, zarardan korunma ve sağlık hakkını beyan etmektedir. 1993 yılında Viyana İnsan Hakları Konferansı sırasında, 171 hükümet “insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin uluslararası topluluk için öncelikli bir mesele” olduğuna ilişkin bir mutabakata varmıştır. Sağlık tüm insanların evrensel bir arzusu ve temel bir insan hakkı olarak tanımlanmaktadır. Kişilerin ve toplumun sağlığını ters yönde etkileyen faktörlerden korunma, insan hakları için esastır. İktisadi, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, sağlık ve refaha ilişkin şartların sağlanmasında hükümetlere önemli bir rol yükler. 2002’de Cenevre’de toplanan Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesinde, ulusal liderler sağlığın korunması, sosyal ilerleme, adalet ve insanlık halinin iyileştirilmesine en yüksek düzeyde öncelik verileceğine ilişkin mutabakata varmıştır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):20).

4.1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler’in 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25 inci maddesinde, herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı olduğu hükmü mevcuttur (Manfred, 2005: 120).

4.1.2. Roma Antlaşması

1957 yılında imzalanan Avrupa Birliği'nin kurucu anlaşmalarından olan Roma Antlaşması'nın 36 ncı maddesinde, Avrupa toplumunun sağlığının korunmasında, yüksek bir koruma düzeyi esas alınır (The Treaty of Rome, Article 36, <http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf>, 12 Aralık 2012'de erişildi).

4.1.3. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Çocukların sağlık hakkının korunmasını düzenleyen bu sözleşme 1959 yılında yapılmıştır. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve iyileştirme hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar (UNICEF Innocenti Research Centre, 2007, http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/law_reform_crc_imp.pdf, 16 Aralık 2012'de erişildi).

4.1.4. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

1976 yılında imzalanan bu sözleşmede, taraf devletler herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanmak hakkını kabul ederler. Sağlıklı ve güvenli çalışma şartlarının sağlanmasına ilişkin haklara dairdir (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, 15 Aralık 2012'de erişildi).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, sağlıklarıyla ilgili kararlara katılma hakkı olan kişileri garanti altına alır ve ihlallerin olması durumunda başvurulacak yerdir. Ticari anlaşmalar gizlilik içinde görüşülür ve şeffaf değildir. Ulusal seviyede sağlık bakanları ticari müzakerelerden sık sık muaf tutulur. Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası sağlık kuruluşlarına Dünya Ticaret Örgütü'nde resmi rol bulunmamaktadır. Örneğin, ticari müzakerelere öncülük eden ABD Ticaret Temsilciliğinin resmi danışma komiteleri, halk sağlığı veya tütün kontrol uzmanlarının temsilcilerini içermemektedir. Diğer taraftan tütün endüstrisi, Tütün, Pamuk ve Fıstık Ticareti Danışmanlık Komitesi ile Tüketim Malları Komitesinde yaygın bir şekilde temsilci bulundurmaktadır. Tüketim Malları Komitesinin başkanı bir

tütün şirketinin başkan yardımcısıdır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):24).

4.1.5. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Yasal olarak bir devletin ülkesinde bulunan hiçbir kimseye, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını ya da genel ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak üzere yasalarla konmuş ve bu sözleşmede tanınan diğer haklarla uyumlu olanlar dışında herhangi bir sınırlama konulamaz. Halk sağlığı ve ifade özgürlüğünün korunmasını esas alır (International Covenant on Civil and Political Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, 15 Aralık 2012’de erişildi).

4.1.6. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi

1979 yılında imzalanan bu sözleşme ile kadınlara iş güvenliği ve sağlığı koruma haklarını kapsayan kadınlar için sağlık hakkına ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir. Taraf devletler, aile planlaması dâhil sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için sağlık bakımında kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır. İstihdam alanında kadınlara karşı ayırımı önlemek ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlanacaktır (UNICEF, 2011: 13-14)

4.2. DTÖ ve DSÖ TKÇS Uygulamalarında Ticaretle İlgili Sorunlar

DTÖ ve DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS) uygulamalarında ticaretle ilgili sorunlar özellikle TKÇS’nin ticari unsurlar içeren 9, 10, 11, 13, 17 ve 18 inci maddeleridir. Son dönemlerde ticari platformlara yansıyan tütün kontrolü ile ilgili dava ve uyuşmazlıklar bu maddelerin konusu etrafında olmaktadır. Bunlardan en önemlileri, DTÖ gündemindeki ABD’nin kretek sigaralarının üretim ve satışını yasaklamasına ilişkin dava; DTÖ’nün ilgili Komiteleri gündemine gelen Kanada ve Brezilya’nın katkı maddelerini yasaklamaya yönelik mevzuatı ve Avustralya’nın düz paketleme (plain packing) mevzuatı; sigara üreten firmalarca Uruguay, Avustralya ve Norveç’e yönelik açılan ve bazı ikili ticari anlaşmaların (yatırım ya da serbest ticaret

anlaşmaları) ihlal edildiği iddiası içeren davalardır (WHO, 2012:1, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

TKÇS’ye uyum için geliştirilen ulusal mevzuatın, ikili ve uluslararası anlaşmaları ve fikri-ticari mülkiyet haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle, sigara üreten firmaların bu ülkelere karşı açtığı hukuki davalar en önemli sorun olarak gösterilmektedir. Ayrıca tütün kontrolü önlemlerinin güçlendirilmesi durumunda, bu ülkelerden yatırımı geri çekme tehditlerinin de giderek önem kazanan bir unsur olduğu dikkat çekmektedir. Çoğu zaman bu ülkelerin, TKÇS’nin uygulanması için yeterli kapasitelerinin bulunmadığı ve bunun sigara üreten firmalarca suiistimal edildiği gözlemlenmiştir (WHO, 2012:1, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

4.2.1. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bretton Woods sistemi ile ihdas edilen ve 1947’den itibaren yürürlükte kalan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) Uruguay Turu sonrasında, 1995 yılında, geçici bir anlaşma statüsünden tam teşekküllü bir uluslararası örgüte, bugünkü Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) dönüştürülmüştür. DTÖ’nün 1995 yılında kurulmasıyla birlikte, dünya ticaretinin serbestleştirilmesinin; ticaretin daha öngörülebilir kurallara dayandırılmasının; anlaşmazlıkların çok taraflı hukuki bir platformda çözümlenmesinin ve ticaret müzakerelerinin elverişli bir zeminde yürütülmesinin kurumsal altyapısı geçmişe nazaran daha gelişmiş temeller üzerine oturtulmuştur. Bünyesine aldığı yeni ve ilave anlaşmalarla, dünya ekonomik sistemin merkezine yerleşen DTÖ önemli bir uluslararası ekonomik örgüt haline gelerek küresel ekonomik yönetişimin etkili aktörleri arasına girmiştir (Akman ve Yaman, 2008: v).

Genellikle korumasız ticari serbestlik, düşük ve orta gelirli ülkelerde tütün kullanımını artırır. Ticaret anlaşmaları devletleri ticaretteki engelleri azaltmak ve malların serbest dolaşımını geliştirmeye yönelik kurallar için bu anlaşmaları imzalama yönünden zorunlu tutar. Ticaret engelleri, yabancı malları daha pahalı hale getiren, yerli işletmeleri koruyan ancak yabancı işletmelere zarar veren tarifeler gibi parasal olabilir.

Ürünleri ve hizmetleri belirli standartları karşılamada zorunlu tutan kanunlar ve düzenlemeler ise “tarife-dışı ticari engeller” olarak tanımlanır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):20).

DTÖ, üyelerinin ticarete tarife engelleri (gümrük ya da ithalat vergileri olarak bilinir) ve tarife dışı engelleri (düzenleyici tedbirler gibi) vergilerini koymaları dâhil, mal ve hizmet ticaretinin kısıtlanmasını ve düzenlemesini sınırlandırır. Tütün kontrolü ile ilişkili DTÖ anlaşmaları, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT 1994), Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT Agreement) ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS)’dır. Üyelerin bu anlaşmalarla ilgili danışmalar yoluyla çözülmeyen tartışmaları, geçici bir DTÖ panelinde görüşülür. İlk görüşmede, başvurulduğu takdirde, DTÖ Temyiz Kurulunda görüşülür. Buna alternatif olarak, resmi sorgu ve şikâyetler, “anlaşmazlıkların çözümü” sistemi dışında ancak ilgili DTÖ komiteleri dâhilinde sunulabilir (WHO, 2012: 2, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

4.2.2. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Birleşmiş Milletler’e bağlı olan ve toplum sağlığıyla ilgili uluslararası çalışmalar yürüten ve 1945 yılında kurulan bir örgüttür. DSÖ, küresel sağlığı korumak, belirli norm ve standartları oluşturmak, toplanan kanıtlara dayalı olarak politik seçenekler sunmak, ülkelere teknik destek sağlamak, sağlık durumlarını kontrol altında tutmak ve eğilimlere göre değerlendirmekle sorumludur. DSÖ Anayasası 7 Nisan 1948 tarihinde yürürlüğe girmiştir (World Health Organization Official Website, <http://www.who.int/about/en/>, 12 Aralık 2012’de erişildi).

4.2.3. DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (TKÇS)

TKÇS, DSÖ himayesinde imzalanan tütün kontrolüne ilişkin ilk uluslararası anlaşmadır. Tütün bağımlılığının küreselleşmesine tepki olarak ortaya çıkan kanıt odaklı bir anlaşmadır. Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (DSÖ TKÇS), 1998 yılında TKÇS hazırlık çalışmalarına başlamış, uzun süren tartışmalar sonunda 2003 yılında üye ülkelerin oy birliğiyle kabul edilmiştir. Sözleşme, ardından

Ülkelerin Sağlık Bakanları tarafından imzalanmış, ülke parlamentolarında onaylanmıştır. Adı geçen sözleşme Türkiye adına Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep Akdağ tarafından 24 Nisan 2004 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye sözleşmeyi ilk imzalayan ve Parlamentosunda onaylatarak sözleşmeye taraf olan ilk ülkeler arasındadır. Anlaşma, 2005 yılında yürürlüğe girmiş ve 11/01/2013 tarihi itibariyle 176 yesi olup bunlardan 140'ı aynı zamanda DT'nün de bir üyesidir. Bu anlamda TKS, Birleşmiş Milletler tarihinde en çok ye ülkeye (tarafa) sahip olan antlaşma olmuştur. (WHO FCTC, (http://www.who.int/fctc/signatories_parties/en/index.html, 18 Mayıs 2012'de erişildi).

DSÖ TKS, tarafların tütün ürünlerinin talebini ve üretimini azaltmaya yönelik bazı tütün kontrolü tedbirleri uygulaması için uluslararası yasal zorunluluklar içerir (WHO, 2012: 1, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013'de erişildi).

Ticaretle ilişkili konular bağlamında, DSÖ TKS'nin ana etkisi üç bölümden oluşur. İlki, Anlaşmanın Madde 5.3', taraflar, kendi politikalarını ticari ve tütün endüstrisinin diğer menfaatlerinden korumalı ve özellikle, taraflar tütün endüstrisine yatırım teşviklerini sağlamaktan kaçınmalı ve ticari politika oluşturma yönü de dâhil endüstri ile ilişkilerini sınırlandırmalı, hükümlerini içermektedir. Bunlara ek olarak, DSÖ TKS, anlaşmaları tütün kontrol tedbirlerinin altını çizen kaygılara daha duyarlı hale getirdiğinden, uluslararası ticareti ve yatırım anlaşmalarını yorumlarken kullanılabilir. Son olarak, Anlaşma, anlaşmaların hukukunu oluşturan kurallara bağlı olmakla birlikte, ticaret ve yatırım anlaşmaları da dâhil, kendi içinde ve diğer anlaşmalarla çatışan kurallar içermektedir (WHO, 2012: 1, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013'de erişildi).

4.2.4. GATT 1994

GATT şu anda Dünya Ticaret rgt (DTÖ) tarafından yerine getirilen temel prensipleri kurmuştur. nemli prensiplerden birisi, bir ülkenin yerli olarak üretilen malları ile yabancı mallar arasında ayırım yapmamadır. GATT, tarife ve ithalat kotaları gibi uluslararası diğer ticaret engellerini azaltıyordu. Bir diğer prensip, uluslararası ölçekte standartların uyumlaştırılmasıydı. Bu standartları ihlal eden yerli kanunlar,

uluslararası ticaret kuralları altında tehdiye maruz kalabilmekteydi (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):20).

GATT 1994, ticareti yapılan mallara uygulanır ve en genel DTÖ anlaşmasıdır. Anlaşma tütün kontrolü ile ilişkili birkaç kural koymuş olup bunlardan en ilgili olanları aşağıda listelenmiştir (WHO, 2012: 2, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi):

“Madde I:1, En çok kayırlan ülke uygulamasını düzenler ve DTÖ üyelerinin herhangi bir üyenin ithalatını diğerlerinden ayrıcalıklı tutmamasını sağlar;

Madde II:1 (a) tarife engellerini düzenler ve belli ürünlerin sınıflandırılmasına bağlı olarak, her üyenin bu ürünlere uygulayabileceği maksimum ithalat tarifelerini oluşturur;

Madde III:2 ve 3:4 ulusal muameleleri düzenler ve üyelerin iç vergi ve düzenlemelere göre yerel üretim ürünlerin DTÖ üye ülkelerden ithal edenlere göre kayrılmasını engeller;

Madde XI:1 üyelerin, diğer ülkelerden ithalatlarını sınırlandırma ya da yasaklamasını vergisel ve diğer giderler dışında engelleyen, miktar kısıtlamalarına sınırlandırma getirir ve;

Madde XX (b) keyfi ya da gereksiz ayrımcılığa ya da uluslararası ticareti gizlice kısıtlayıcı bir dayanak oluşturacak şekilde uygulanmaması koşuluyla; insan, hayvan ya da bitki yaşamlarını ya da sağlığını korumak için gerekli önlemlere ilişkin genel istisnalar kurar.”

Yukarıda bahsedilen maddelerden III, XI ve XX Maddeleri tütün ürünleri ile ilgili anlaşmazlıklarla ilgili olup, Dünya Ticaret Örgütü’nde gündeme gelmiş olup, ayrıntısı bu çalışmanın sonunda bulunan Ekler bölümündeki EK-1’de yer almaktadır.

GATT, insan, hayvan, bitki hayatı veya sağlığını korumak için gerekli önlemleri kabul etmesi ve uygulaması yönünde devletlere izin ve ticarete kapsamlı konan kurallar için bir istisna sağlamıştır. XX. Madde; “üyelerin diğer bazı hususların yanı sıra “kamu ahlakının korunması” veya “insan, hayvan ve bitki sağlığı ve yaşamının korunması” için “gerekli olan önlemleri uygulamasına” cevaz vermektedir. Bu önlemler kanunlar, düzenlemeler, standartlar ve diğer faaliyetlerden oluşur. Bununla birlikte, GATT Madde XX (b)’de yer alan bu istisna, bu tür önlemlerin uluslararası ticarete gizli korumacılık veya ülkeler arasında keyfi veya haksızca bir ayırım yapmamayı ve aynı koşulları taşıyan üye ülkeler arasında ayrımcı muameleye yol açmamasını zorunlu tutar. Devletler, ticaret mahkemelerinin kamu sağlığı önlemlerinin ticaret kurallarını ihlal ettiğini iddia etmeden önce, itirazları ortaya koyar. Kamu sağlığı önlemlerine dönük bu itirazlar hemen hemen tüm davalarda başarılı olmuştur. GATT’taki halk sağlığı istisnası uygulanabilir. Bunun için bir devletin iki sıralı bir testi karşılması gerekir: (1) sağlık veya çevresel önlemin gerekliliğini göstermek; (2) gerekliliği ispatlanıyorsa, önerilen halk sağlığı önlemi, “uluslararası ticarete gizli korumacılık” veya “keyfi veya haksız ayırım” oluşturmamalıdır. Eğer etki ayrımcı ise, önlem kamu sağlığını koruma yönünden bir ihtiyaç olduğu gösterilse bile önlem reddedilebilir. Örneğin, tütün ithalatı üzerine kısıtlama uygulayan bir devlet, tütün kontrolü için tütün ithalat kısıtlamasının zaruri olduğunu ispatlamaya itiraz edebilir ve bu ithalat kısıtlamaları alternatif sağlık korumalarından-örneğin tüketici sağlık uyarıları- ticaretteki kısıtlama daha azdır. Sağlığı koruyucu alternatifler kuramsal olabilir ve açık bir şekilde etkili veya politik olarak uygulanabilir olmak zorunda değildir (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):21).

Tütün kontrolü bağlamında, Madde 20 (b) *Tayland- Sigaralar’ın* GATT 1947 anlaşmazlığına uygulanmıştır. Tayland, lisanslama sisteminin insan sağlığını korumak için gerekli olduğunu savunmuştur. GATT paneli buna katılmamış, vergilendirme tedbirleri ve tütün reklamlarında ayrımcı olmayan yasaklamaların lisanslama sisteminin muhafazasına oldukça uygun bir alternatif olduğu için lisanslama sisteminin gerekli olmadığına dair karara varmıştır (WHO, 2012: 3-4, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

4.2.5. DTÖ Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TTE)

DTÖ üyeleri, teknik düzenlemelerin uluslararası ticaret üzerinde gereksiz engel oluşturmaması amacıyla ya da oluşturacak şekilde hazırlanmaması, kabul edilmemesi ya da uygulanmamasını temin edecektir. Bu amaçla Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (Technical Barriers to Trade-TBT) yoluyla teknik düzenlemeler, meşru bir amaca hizmet etmek için gerekli olandan daha fazla ticareti kısıtlayacak şekilde hazırlanmayacak ve bu meşru amaçları yerine getirmemenin oluşturacağı riskler de göz önüne alınacaktır. Söz konusu meşru amaçlar; diğerlerinin yanı sıra, ulusal güvenlik gerekleri, aldatıcı uygulamaların önlenmesi, insan sağlık ve güvenliğinin, hayvan ya da bitki yaşam veya sağlığının ya da çevrenin korunmasıdır (Bossche, Prévost ve Matthee, 2005: 17).

Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TTE) ticareti etkileyen teknik düzenlemelere esas olan uluslararası standartların kullanımını teşvik etmektedir. Uluslararası Standartlar Örgütü'ndeki (ISO) gibi uluslararası anlamda onaylanmış standartların, bilimsel olarak doğrulamak üzere önlem gerektirmeyen TTE'den farklı olarak ticaret için aşırı derecede külfetli olmadığı farz edilmektedir. TTE'nin muhtemel bir faydası, tütün kontrol önlemlerinin uluslararası standartlar (örneğin TKÇS aracılığıyla) olarak tanımlanırsa, bu önlemler TTE Anlaşması altında "zorunlu" ve "az kısıtlayıcı" olacağı varsayımı anlaşılabilir. Tütün kontrol standartlarının uluslararası anlamda tanınırlığının yokluğunda, tütün kontrol önlemleri GATT madde XX (b) altında itiraza maruz kalabilecektir (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):22).

TTE Anlaşması, ürün özelliklerinin sınırlarını belirten zaruri gereklilikler olan teknik düzenlemelerde geçerlidir. Teknik düzenlemeler bir ürünün belli bir şekli almasını yasaklayabilir ya da bir ürünün belli bir şekil almasını gerektirebilir. Teknik düzenlemeler, paketleme ve etiketleme tedbirleri ve ürün düzenlemeleri gibi tedbirleri içerir. DSÖ TKÇS uygulaması bağlamında en ilgili kurallar bu çalışmanın sonunda bulunan Ekler bölümündeki EK-2'de yer almaktadır.

4.2.6. DTÖ Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)

Fikri mülkiyet haklarını korumaya yönelik normların önemli ölçüde değişiklik gösterdiği ve uluslararası ticarete sahte mallara uygulanabilir prensip ve kurallar konusunda çok taraflı bir çerçevenin bulunmamasının uluslararası ekonomik ilişkilerde giderek artan bir gerginliğe yol açtığı görüşüne dayanılarak, Uruguay Round müzakerelerinde Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları konusunda akdedilen bir anlaşma olan TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) kapsamına alınan haklar marka, coğrafi işaretler, endüstriyel tasarım ve modeller, patentler ve know-how olarak sayılabilir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009: 16).

DTÖ üyelerinin, kamu sağlığının korunması için gerekli önlemlerin alınmasına ilişkin esasları içerir (Abbott, 2002:30, <http://ssrn.com/abstract=1924420>, 20 Aralık 2012’de erişildi).

TRIPS Anlaşması tütün kontrolü ile ilişkili birkaç kural koymuştur. Bunlardan en ilgili olanları, bu çalışmanın sonunda bulunan Ekler bölümündeki EK-3’te yer almaktadır.

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) etiketleme ve ürün/içerik ifşasına hükmetmektedir. TRIPS marka hakkı sahiplerini (tütün marka isimleri gibi) korur. TRIPS Anlaşmasının 20. maddesinde; “Bir markanın ticaretin seyri içinde kullanılması, bir başka marka ile birlikte kullanma, özel bir biçimde kullanma veya bir işletmenin mal veya hizmetlerini diğer işletmelerinkinden ayırma özelliğine zarar verecek şekilde kullanma gibi özel koşullarla haksız yere engellenmeyecektir.” Tayland, Kanada ve Brezilya’da sigara paketlerindeki resimli uyarılar bu kural altında incelenmiştir (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):21).

4.2.7. DTÖ Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Bu anlaşmada hiçbir hüküm insan, hayvan veya bitki hayatının veya sağlığının korunmasına ilişkin tedbirlerin, benzer koşulların hâkim olduğu ülkeler arasında keyfi veya yersiz bir ayırım veya hizmet ticaretine gizli bir kısıtlama oluşturacak şekilde uygulanmayacağı koşulu ile bu gibi tedbirlerin herhangi bir üye tarafından

benimsenmesi veya uygulanmasını önlediği şeklinde yorumlanmayacağı belirtilmektedir (UN Conference on Trade and Development, 2003:21).

4.3. DSÖ – DTÖ Anlaşmaları Arasındaki İhtilaflara Örnekler

DTÖ içinde bir forum sağlayan DTÖ komite sistemi, önlemleri, resmi “anlaşmazlık çözümü”nden kaçınmak düşüncesiyle, uygulanmadan önce tartışabilir. Tütün ürünlerinin düz paketlemesini öngören Avustralya önlemi ve tütün ürünlerinin lezzetini ve cazibesini azaltmak için Kanada ve Brezilya önlemleri dâhil olmak üzere çok sayıda tütün kontrolü önlemi, DTÖ komitelerinde tartışma meydana getirmiştir. Bu önlemler henüz resmi anlaşmazlık çözümüne konu olmamıştır (WHO, 2012: 7, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

4.3.1. Avustralya'nın sigara paketlerinin tasarımına ilişkin yasa tasarısı

2011’de Avustralya hükümeti, tütün ürünlerinin düz paket içinde satılmasını öngören bir kanun geçirdi. Kanun tütün endüstrisi logolarının, marka imgelerinin renklerinin ve reklam metinlerinin ürün paketi üzerinde kullanımını yasaklayacak; bunun yerine marka ve ürün isimleri standart bir renkte, pozisyonda, font stilinde ve boyutunda olacaktır. Paketleme, standart donuk mat koyu kahverengi ve kanunca zorunlu kılınan sağlık uyarıları ile olmalıdır. Tütün ürünlerinin düz paketlemesinin başlaması, Avustralya’nın DSÖ TKÇS’ye göre olan yükümlülüklerini uygulamasıyla ilişkilidir. DSÖ TKÇS’nin 11 ve 13. maddelerinin uygulaması için kılavuz ilkeler, düz paketlemeyi kabul etmiştir. Çok sayıda DTÖ üyesi Avustralya’nın önlemine desteğini açıklamıştır. Diğerleri Avustralya’nın kanununa TTE komite toplantılarında ve TRIPS konseyinde karşı çıkmışlardır. Temel itiraz noktalarından biri, düz paketlemenin, amaçlarını başarma noktasında etkili olacağına yönelik yeterli kanıtın olmadığıdır. Bu itiraz, TKÇS’nin düz paketlemeyi tavsiye eden 11 ve 13 üncü maddelerine yönelik kılavuz ilkelerine rağmen aynı zamanda TKÇS tarafı olan birçok DTÖ üyesi tarafından dile getirilmektedir (WHO, 2012:2).

Avustralya'nın 2011 yılı içinde tütün ürünlerinin reklam ve tanıtımını kısıtlama veya yasaklama amacını güden "sade paketleme - plain packaging" yasa tasarısı

çerçevesinde, sigara paketlerinin tek tip olarak tasarlanması, paketlerde ticari markaların standart yazı karakteri ve renklerle gösterilmesi, markaların bilinen renk ve formatlarının ise kullanılmaması, ayrıca sigaranın zararlarına işaret eden görsel ve yazılı uyanların paketin ön cephesinin yüzde 75 arka cephesinin ise yüzde 90'ını kaplaması öngörülmektedir (Ekonomi Bakanlığı'nın 3/10/2011 tarihli ve 0320004407 sayılı resmi yazısı).

Düzenlemeye ticari kaygılarla karşı olanların tezi⁶:

a) Tek tip sigara paketi tasarımı ve reklam yasaklarına ilişkin unsurlarının piyasada tutunma faaliyetlerini zorlaştırarak özellikle gelişmekte olan ülkelerin yeni sigara firmalarının piyasaya girişini engelleyebileceği böylece sigara tüketim oranları yerine münferit markaların piyasa payları üzerinde etki oluşturabileceği düşüncesi,

b) Tek tip paketlerin taklidinin daha kolay olması nedeniyle kaçak ve sahte sigaraların piyasaya sürülme riskinin artacağı endişesi,

c) Yasanın uygulanmasıyla birlikte sigara firmalarının elindeki tek rekabet aracının fiyat olacağına; bu bağlamda, tek tip paketin daha az maliyetli olması ve reklam giderlerinin de azalmasına bağlı olarak fiyatların düşmesi ile birlikte sigara tüketiminin artması gibi tasarı ile amaçlananın aksine etkiler görülebileceği endişesi,

d) DTÖ kuralları çerçevesinde; alınan önlemin hedeflenen amaca (somut olayda kamu sağlığının korunması) ulaşmak için "gerekli" olduğunun bir diğer ifadeyle aynı amaca ticareti daha az kısıtlayıcı bir tedbir ile ulaşılamayacağının bilimsel verilerle ortaya konması, ticaret üzerinde daha az etkisi olan hangi alternatiflerin dikkate alındığı ve bunların neden amaca ulaşmak için daha az etkili olacağının düşünüldüğü, alınan tedbirlerin aynı koşulları taşıyan üye ülkeler arasında ayrımcı muameleye yol açmaması ve yerli ürün lehine avantaj sağlanması yoluyla uluslararası ticarete gizli korumacılığa neden olunmaması hususlarının gözetilmesi gerektiğine ilişkin endişe,

⁶ Düzenlemelere karşı ve taraf olanlara ilişkin bilgiler, Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında yapılan resmi yazışmalardan derlenmiştir.

e) Önlemin ticareti gereğinden fazla kısıtladığını, TTE Anlaşmasının 2.2 Maddesine aykırı olduğunu, yabancı üreticilerin piyasaya girişlerinin mümkün olmayacağını, jenerik paket düzenlemesinin farklılaşmayı engelleyerek rekabeti olumsuz etkileyeceğine ilişkin kaygı,

f) Uluslararası düzeyde tutulmuş ve bilinen ticari marka ve logoların paketler üzerinde yer almasını engelleyen söz konusu tasarının TRIPS Anlaşmasının *"Bir markanın ticaretin seyri içinde kullanılması, bir başka marka ile birlikte kullanma, özel bir biçimde kullanma veya bir işletmenin mal veya hizmetlerini diğer işletmelerinkinden ayırma özelliğine zarar verecek şekilde kullanma gibi özel koşullarla haksız yere engellenmeyecektir"* hükmünü amir 20 nci maddesine aykırılık teşkil edeceğine ilişkin endişe.

Özetle, Avustralya'nın sigara paketlerinde bazı zorunlu standartlar ileri süren yasa taslağını, marka haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiş, Avustralya'nın söz konusu yasa taslağının Avustralya'nın DTÖ yükümlülükleri ile uyuşmadığını ve TRIPS Antlaşmasının 20 nci maddesi Paris Sözleşmesinin ilgili maddesiyle çeliştiği iddia edilmiştir. Buna ilaveten, yasanın sigara tüketimini azaltmak yerine, sahteciliği teşvik edeceğini ve paket üretim maliyetinin düşecek olması sebebiyle sigara fiyatlarının azalmasıyla birlikte sigara tüketiminin artacağını, ayrıca sigara üreticisi ülkelerin bu yasadan ciddi oranda zarar göreceğini vurgulamıştır.

Ayrıca önlemin fikri mülkiyet haklarını ihlal ettiği, ticarete gereksiz engel oluşturduğu, kaçakçılığın artacağı, haklı amaca hizmet ettiğine dair bilimsel kanıt olmadığı ve DSÖ-TKÇS ötesinde hükümler içerdiği ifade edilmiştir. Gelişme yolundaki ülkeler ile az gelişmiş ülke temsilcileri tarafından TTE Anlaşmasının 12.3 Maddesinin ihlal edildiği, önlemin ekonomik olarak ciddi zararlar doğuracağı ve maliyeti söz konusu ülkeler aleyhine arttıracığı belirtilmiştir.

Düzenlemeyi sağlık yönüyle savunanların tezi⁷:

a) Söz konusu taslağın sigara içimini kayda değer oranda azaltacağı, yasa sürecinin DTÖ yükümlülükleri ile ters düşmeyeceği,

b) Sigara üretiminde standart paketlemenin (plain packaging) marka tasarımı bilgisini ürünlerden kaldırılmasıyla sigaranın daha az çekici hale geleceği,

c) Tütün ürünlerinin paketlenmesi ve etiketlenmesi konularına ilişkin etkin düzenlemelerin yapılması gerektiği hususu ulusal ve uluslararası bilimsel platformda ve DSÖ nezdinde tütün tüketiminin azaltılmasında en etkili ve önemli araçlar arasında sayılması, (TKÇS'nin 11'inci maddesinde; *Taraflar, paketlenme üzerinde standart bir renk ve yazı tipinde gösterilen marka ve ürün ismi dışında logo, renk, marka simgesi veya promosyon bilgisi kullanılmasını kısıtlayıcı veya yasaklayıcı tedbirlerin kabul edilmesini göz önünde bulundurmalıdır (düz paketlenme). Bu, sağlık uyarı ve mesajlarının fark edirliliği ve etkinliğini artırabilir, paketin bu uyarı ve mesajları gölgede bırakmasını önleyebilir ve endüstrinin bazı mamullerin diğerlerinden daha az zararlı olduğunu önerebilen paket tasarım tekniklerine işaret edebilir*).

d) Dünya Ticaret Örgütü Ticarete Teknik Engeller Komitesi çalışmalarında sade paketlenme konusunda bazı ülkelere gündeme getirilen kaygıların tamamen ticari bakış açısını yansıttığı, bunun da kamu sağlığı politikalarıyla uyumlu olmadığı, söz konusu kaygıların TKÇS çalışmaları esnasında da sıklıkla gündeme geldiği ve tüm bu kaygıların yersiz olduğuna kanaat getirildikten sonra Kılavuz İlkelerin hazırlandığı ve üye ülkelere oybirliğiyle kabul edildiği ve bu tür kaygıların genellikle tütün endüstrisinin etkili olduğu ülkelere gündeme getirildiği göz önüne alındığında, konunun Sözleşmenin 5.3'üncü maddesinde yer alan "Taraflar, tütün kontrolüyle ilgili halk sağlığı politikalarını oluşturur ve uygularken bu politikaları tütün endüstrisinin ticari ve diğer çıkar çevrelerinden korumak için ulusal hukuklarına uygun olarak gerekli tedbirleri alacaktır" hükmüne de temas ettiği değerlendirilmesi,

⁷ Düzenlemelere karşı ve taraf olanlara ilişkin bilgiler, Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında yapılan resmi yazışmalardan derlenmiştir.

e) Tütün ürünlerine ilişkin kısıtlayıcı düzenlemelerin, herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarında yaşama hakkını belirten BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12. Maddesi, Anayasanın 58. maddesinde yer alan “Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.” hükmü ve devletin tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirler alması gerekliliğine ilişkin Anayasanın 172. Maddesi ile uyumlu olduğu düşüncesi.

4.3.2. Kanada’nın tütün ürünlerinin içerikleri ile ilgili düzenlemesi

Kanada’da mevcut tütün yasasını değiştirmeyi amaçlayan 17/06/2009 tarihli C-32 sayılı Tütün Kanunu’ndaki değişiklik ile Kanada için önemli bir kamu sağlığı düzenlemesi yapılmıştır. Bu değişiklik sonucu sigaralar, sigarillolar ve sarmalık tütünlerde yer alan aromalar yasaklanmıştır (House Of Commons of Canada Bill C-32 An Act to Amend the Tobacco Act, <http://www.parl.gc.ca/HousePublications/Publication.aspx?Docid=4003270&file=4&Col=1>, 15 Ocak 2013’de erişildi).

Kanada’nın kanunu, sigaralarda, küçük purolarda kullanılan karakterize edici bazı tatlar dâhil belli katkı maddelerinin tütün mamulleri içindeki varlığını yasaklamaktadır. Kanun ayrıca, Amerikan tipi harmanlanmış burley tütününün tadını artırmakta kullanılan katkı maddelerini de yasaklamaktadır. Bu tip sigaralar, Kanada tütün pazarının yüzde birinden daha azını oluşturmaktadır. Kanundaki bir istisna, mentollü ürünlerin satışına izin vermektedir. Bu istisnanın mantığı, kanun aracılığıyla çocukları tütün kullanımına özendirmek için tasarlanan yeni ürünlerin hedeflenmiş olmasıdır. Oysa ki mentollü ürünler pazarda yerleşik durumdadır (bu yüzden Kanunda yasaklamaya dâhil edilmemiştir) (WHO, 2012:7, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

TTE Komitesinde bazı DTÖ üyeleri, Kanada kanununun, insan hayatını ve sağlığını korumak için gerekenden daha fazla ticareti kısıtlayıcı olup olmadığını araştırarak, kanıta dayalı olup olmadığını sorgulamışlardır. Kanuna asıl itiraz edenler, sınırları içerisinde burley tütünü yetiştiren üyeler olmuştur. Hiçbir DTÖ üyesi, Kanada’ya, anlaşmazlık çözümünün ilk aşaması olan resmi danışma talebinde

bulunmamıştır (WHO, 2012:2, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

Düzenlemeye karşı olanların tezi⁸;

a) Söz konusu kanun, Kanada’nın yasal amacına ulaşmasından daha çok ticareti kısıtlayıcıdır. Kanun, sigara, sigarillo ve sarmalık tütünlerin dâhil olduğu belli tütün ürünlerindeki çeşitli katkı maddelerinin kullanımını yasaklamaktadır. Bu bağlamda, çeşitli katkı maddeleri içeren harmanlanmış sigaralar gibi çeşitli tütün tiplerinden yapılan sigaraların Kanada’nın bu kanunu ile yasaklandığı görülmektedir.

b) Kanada bu kanunu DTÖ’ye bildirmemiştir. Bu kanunun kabulünden önce, Arjantin Tütün Üreticileri Federasyonu ve Salta Eyalet Hükümeti, endişelerini açıklayan yazılı görüşlerini Buenos Aires’teki Kanada elçiliğine göndermiş ancak bu görüşler dikkate alınmamıştır.

Düzenlemeyi savunanların tezi⁹;

a) Gençliği etkileyebilecek tütün ürünlerinin üretim ve pazarlaması engellenmelidir.

b) Kanun, gençlerin sigara içmesine yönelik özendiricilerin azaltılması için yani kamu sağlığı düşüncesiyle dizayn edilmelidir.

c) Bilimsel kanıtın eksik olduğu iddiası ile ilgili olarak: Kanada, tütün kullanımının tehlikelerinin, bilim ve kamu sağlığı literatüründe iyi belgelendirildiğine inanmaktadır. Aslında aroma içeren belli katkı maddelerinin tütün ürününün cazibesini artırdığını gösteren muteber bilimsel kanıtlar vardır. Bu bakımdan, tütün endüstrisi tarafından üretilen ve hukuki süreçte mahkemeler tarafından açıklanan bazı belgeler de

^{8,9} Düzenlemelere karşı ve taraf olanlara ilişkin bilgiler, Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında yapılan resmi yazışmalardan derlenmiştir.

göstermiştir ki Kanada tarafından yasaklanan katkı maddelerinin kullanımı, tütün ürünlerini gençler için daha çekici kılmaktadır.

d) Kanuna karşı çıkmak için tütün lobisi yanlış bilgilendirme yolunu kullanmıştır: Philip Morris International (PMI) tarafından önderliği yapılan tütün endüstrisi, gerek Kanada’da gerekse uluslararası çapta C-32 tasarısına karşı lobi kampanyası yürüttü. Kanada’daki parlamento oturumları boyunca PMI, yasayı zayıflatmak için lobi yaptı fakat buna Kanada sağlık organizasyonları tarafından karşı çıkılmıştır. Çünkü herhangi bir zayıflatma, yasanın sağlıkla ilgili hedeflerini tam ters etkileyecekti. PMI’nın C-32 nolu kanun tasarısına karşı çıkmasının nedeni yasanın, tüm satış hacimlerini düşürecek olmasıdır. Tütün endüstrisi, Kanada’nın kanununa karşı ülkenizde de lobi faaliyetinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Tütün endüstrisinin doğrudan ya da tütün çiftçileri aracılığıyla birçok hükümette lobi yaptığı kesinlikle açıktır. PMI’nın yanıltıcı ifadeleri, TTE toplantılarında bazı hükümetler tarafından tekrar edilmiştir.

e) C-32 nolu Kanun (ve bu yolla sağlığın korunması konusu) zayıflatılmamalıdır. Kanunun çok sınırlayıcı olduğu doğru değildir. Sağlık perspektifinden bu yasa mevcut haliyle tamamen haklıdır. Aslında sigaraların yani bir zehrin tadını daha iyi ve tüketimini daha kolay yapmak için tatlandırıcı ve diğer aromaların eklenmesi toptan kabul edilemezdir.

f) Dünya genelinde sigaralarda aromalandırıcı kullanımı tütün endüstrisinin artan bir taktiğidir. Gittikçe artan bir sayıdaki hükümetler, aromalandırmayı yasaklayıcı yasalar kabul ediyorlar. Kanada için en iyi kamu sağlığı korumasını sağlayacak mevzuatı geliştirmek en uygun olanıdır. Daha zayıf bir mevzuat kamu sağlığı etkisini azaltabilir.

g) Tütün tüketimini azaltmak, daha yüksek vergiler, reklam kısıtlamaları, paketler üzerindeki sağlık uyarıları, bırakma programları ve sigarasız işyerleri ve kamu alanları da dâhil diğer önlemleri içeren bütüncül bir tütün stratejisinin bir parçasıdır.

4.3.3. Brezilya'nın tütün ürünlerinde kullanılan katkı maddelerine ilişkin karar taslağı

Kanada'ninkine benzer bir mevzuat uygulama niyetinde olduğunu DTÖ üyelerine bildiren Brezilya, TTE Komitesinde benzer sorunlar ile karşılaşmıştır. Brezilya'nın mevzuatı, katkı maddelerinin lezzet ve cazibeyi artırmasını önleme görüşünden hareketle, tütün ürünlerinde çok sayıda katkı maddesinin varlığını, tütün ürünlerinde izin verilen azami zifir, nikotin ve karbon monoksit seviyesini belirleyen ve katkı maddelerini yasaklayacaktır. Çok sayıdaki DTÖ üyesi, ticarete haksız kısıtlama oluşturacağı gerekçesiyle buna karşı çıkmaktadır. Kanun henüz uygulanacaktır ve konunun nasıl gelişeceği bundan sonra görülecektir (WHO, 2012: 2, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013'de erişildi).

Düzenlemeye karşı olanların tezi¹⁰;

a) Taslağın ticareti gereğinden fazla kısıtladığını ve meşru amacına hizmet etmediğine ilişkin endişeler,

b) Tütün ürünlerinde kullanılan katkı maddelerinin yasaklanmasına ilişkin söz konusu düzenlemelerin özellikle Türk tütün üretimi ve Türk tütünü rekoltesi üzerinde olumsuz muhtemel etkilerine olan endişe.

Düzenlemeyi savunanların tezi¹¹;

a) Gençleri tütün ve tütün ürünlerinden korumak olduğunu belirterek, tat ve lezzet veren maddelerin sigara bağımlılığını arttırdığını Brezilya, Ulusal Kanseri Enstitüsü tarafından yürütülen bir çalışmaya atıfta bulunarak dile getirmiştir.

b) Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (DSÖ- TKÇS) kapsamında hazırlanan rehber dokümanlarda tütün ürünlerindeki katkı maddelerinin

^{10, 11} Düzenlemelere karşı ve taraf olanlara ilişkin bilgiler, Ekonomi Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında yapılan resmi yazışmalardan derlenmiştir.

kısıtlanmasının düzenlendiği ifade edilmiştir. Katkı maddelerinin nikotinin verdiği zararı arttırdığı ve geleneksel harmanlama konusunda endüstrinin 1996 yılından itibaren gerekli teknolojiye sahip olarak Burley tipi ürünü şekersiz harmanlayabileceği ifade edilmiştir.

c) AB Direktifine ve uygulamalarına bakıldığında; tütün ürünlerinin nikotin seviyesi sınırlamalarına zarar verebilen, bağımlılık yapıcı etkisi bulunan içeriklerinin kullanımına yasak getirilmesi ile bu alanda mevzuat uyumu ile şeffaflığın tavsiye edildiği, hatta Avrupa Topluluğu Komisyonunun 27/11/2007 tarihli, COM(2007) 754 sayılı 2. Raporunda; “...Avrupa Parlamentosu Komisyondan Direktifin bileşenlerle ilgili olan imalatçıların ve ihracatçıların hakkında tam veri sunmadığı tüm katkı maddelerinin yasaklanması, bağımlılığı artıran tüm katkı maddelerinin ve mevcut zehirlilik verileri ile kanserojen, mutajenik ya da yeniden üretme konusunda zehirlenmeye yol açabilecek tüm katkı maddelerinin derhal yasaklanması gibi daha fazla değişiklikler yapmasını talep etmiştir.” şeklinde görüş belirtilmekte olduğu görülmektedir.

d) Tütün ürünlerinin içeriklerinin düzenlenmesinde en önemli fiil ve yasal kaynak ve dayanak TKÇS’nin “Tütün ürünlerinin içeriklerinin düzenlenmesi” başlıklı dokuzuncu maddesi ile “Tütün ürünü ifşaatlarının düzenlenmesi” başlıklı 10 uncu maddesi ile bu maddenin uygulanmasına yönelik esasları belirleyen kılavuz ilkelerdir.

e) Dünya çapında içerik düzenlenmesine esas teşkil edecek çalışmalar üç unsur etrafında yürütülmektedir. Bu üç unsur, tütün mamullerinin bağımlılık yapıcı özelliklerinin veya bağımlılık yatkinliğinin azaltılması, tütün mamullerinin genel toksisitesinin düşürülmesi ve tütün mamullerinin çekicilik (cazibelilik) özelliklerinin önlenmesidir. Sayılan ilk iki unsur üzerindeki çalışmalar bilimsel verilerle tam olarak desteklenemediği için, DSÖ başta olmak üzere birçok ülkedeki çalışma, ağırlıklı olarak tütün mamullerinin çekicilik (cazibelilik) özelliklerinin önlenmesi unsuru üzerinden yürütülmektedir.

f) Tütün ürünleri, genellikle kullanımını teşvik etmek amacıyla çekici özelliği olan bir şekilde yapılmaktadır. Kamu sağlığı açısından, tatlandırıcı maddeler gibi tütün ürünlerini çekici yapmaya yardımcı olan içeriklerin kullanılmasına izin vermek için herhangi bir haklı sebep ve gerekçe bulunmamaktadır. Tütün ürünlerinin çekiciliğini azaltma amaçlı olarak içerik düzenlemesi, yeni başlayanlar ve devam etmekte olan kullanıcılar arasında tütün kullanımının ve bağımlılığının yaygınlığının azalmasına katkıda bulunabilir.

g) Brezilya'nın almış olduğu tütün kontrolü önlemlerinin ticarete engel bir amaç taşımadığı ve ticareti engellemekle sonuçlanmayacağı, buna ilaveten insan sağlığını ilgilendiren hususlarda salt ticari gerekçelerle hareket etmenin uzun vadede ve toplamda dünya toplumunun faydasına olmayacağı ve bunun tütün kontrolü konusunda şu ana kadar çeşitli platformlarda ortaya konmaya çalışılan politika ile uyumlu olmayacağı müşahade edilmektedir.

h) Düzenlemenin herhangi bir tütün harmanını ön plana çıkaracak ticari bir kaygıya ve sonuca neden olabilecek niteliği bulunmadığı, katkı maddelerine yönelik kısıtlamaların oryantal tütün bağlamında ülkemiz tütüncülüğüne de olumsuz etki edebileceği kanı ve görüşünün hiçbir somut delile ve etki analizine dayanmadığı ve halk sağlığına yönelik bir konuda ticari kaygılarla hareket edilmesinin kamu yararına uygun olmayacağı değerlendirilmektedir.

i) DTÖ TTE toplantılarında Brezilya'nın tütün ürünlerinde kullanılan katkı maddelerine ilişkin karar taslağı konusunda ülkemiz adına Ekonomi Bakanlığı tarafından Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere ilgili Kurumların görüşlerini almaksızın belirlediği ülke pozisyonunun, Tarafı olduğumuz TKÇS'nin lafzı ve ruhuna uygun olarak halk sağlığı bakış açısıyla değerlendirilmesinin uygun olacağı, aksi halde DTÖ nezdinde bildiri yapılan bu ülke pozisyonunun, DSÖ nezdinde Sağlık Bakanlığı ile birlikte savunulan ülke politikasına aykırı olacağı ve bunun neticesinde ülkemizin tütün kontrolü alanında en iyi uygulama (best practise) modeline de ters düşüleceği, daha da önemlisi ülkemizin iki ayrı uluslararası platformda aynı konuda birbiri ile çelişen bir tutum ve pozisyon içine gireceği ve bunun da uluslararası platformda diplomatik bir

zafiyete ve çelişkiye neden olarak ülkemiz itibarını olumsuz olarak zedeleyeceği değerlendirilmektedir.

4.5. DSÖ – DTÖ Anlaşmaları Arasındaki İhtilaflara Çözüm Önerileri

Tarafların DSÖ TKÇS uygulamalarında uluslararası ticaret ve yatırım anlaşmaları ile uyuşmama riskini en aza indirecek çeşitli yöntemleri incelenmiştir (WHO, 2012:1-4, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

Genellikle, sağlık ve ticaret ve endüstri gibi diğer hükümet birimleri arasında politika koordinasyonunun olması faydalı olabilir. Örneğin, ticaret otoriteleri kendi sağlık meslektaşlarını DTÖ taahhütleri ile ilgili bilgilendirirse, farklı uluslararası forumlarda çatışmayı önleyebilirler.

Koşullara bağlı olmakla birlikte, Taraflar kendi tütün kontrol politikalarını ve kanunlarını tasarlarlarken yasal yardımdan faydalanabilirler. Bazı sağlık otoriteleri, tütün kontrol önlemlerinin uluslararası ticaret ve yatırım anlaşmaları ile uyumlu olduğunu garantilemek adına yerel ticari meslektaşları ile yakın bir şekilde çalışmaktadırlar.

4.5.1. DTÖ kanunu ile uyuşmama riskini en aza indirme

DTÖ kanunu ile DSÖ TKÇS arasında aslında tutarsızlık yoktur. Buna rağmen, bir Tarafın DSÖ TKÇS uygulamalarını özel bir şekilde uygulaması DTÖ kanununu ihlale yol açabilir. Taraflar, DTÖ kanununu ihlal edecek riskleri birçok yöntemle en aza indirebilir.

Taraflar, uygulamalarında ithal ürünleri yerel ürünlere karşı kasıtsız olarak ayıracak riskleri (WHO, 2012:1-4, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi);

(a) Tütün kontrol önlemlerinin yerel ve ithal ürünleri nasıl etkileyeceğini belirlemek için yerel tütün pazarının kompozisyonu bilgisini güncel tutarak,

(b) Ürün kategorilerinde çizilen her bir ayırımın bu kategorilerdeki ürünlerin kökenine göre değil, yasal sebeplerle çizildiğine, emin olarak,

en aza indirebilirler.

Taraflar, önlemlerin sağlığı koruma adına gerekli olduğunu düşündürme olasılığını,

(a) Bir önlem uygulandığında düzenleyici hedefleri kalitatif olarak açık bir şekilde ifade ederek,

(b) Spesifik bir önlemin, tütün tüketimini ve kullanım sıklığını azaltma hedeflerindeki rolünü açık bir şekilde ifade ederek,

(c) Spesifik önlemlerin diğer tütün kontrol önlemlerini yerinde ya da kendi bölgelerindeki uygulamalar altında nasıl tamamladığını açık bir şekilde ifade ederek,

(d) Uygulanan önlemlerin, hedeflere ulaşacak daha mantıklı alternatiflerin olmasına mahal bırakmaksızın, bu önlemlerin söz konusu amaçlar doğrultusunda çok iyi bir şekilde uyumlaştırıldığına emin olarak,

(e) Önlemlerin DSÖ TKÇS'yi nasıl uygulayacağını belirleyerek ve

(f) Diğer DTÖ üyelerinin TTE anlaşması altındaki teknik düzenlemelerini (paketleme ve etiketleme önlemleri ve ürün düzenlemeleri) göz önünde bulundurarak, DSÖ TKÇS kılavuzlarını ilgili uluslararası standart olarak kabul ederek,

maksimize edebilirler.

4.5.2. Uluslararası yatırım anlaşmaları ile uyumsuzluk riskini minimize etmek:

Yukarıda DTÖ kanunu bakımından atılacak adımlara ek olarak, Taraflar uluslararası yatırım anlaşmalarını ihlal etme riskini (WHO, 2012:1-4, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi);

Tarafların, tütün endüstrisi yatırımlarını tütün kontrol tedbirlerinin uygulanmayacağı etkilere temsil ya da taahhüt yoluyla teşvik etmeyeceklerine emin olarak,

(a) Yatırımcılara, tütün kontrol konusunun bir politik öncelik olduğunu ve zamanla tütün kontrol tedbirlerinin sıkılaşacağını düşündürecek, uzun vadeli uluslararası tütün kontrol stratejileri koyarak,

(b) DSÖ TKÇS 5.3’le konulan sınırlar içerisinde, yatırımcıların adil yargılanma / yasal ve idari muamelelerde adil yargı hakkı olduğuna emin olarak,

(c) Uygun uluslararası yatırım anlaşmaları ve DTÖ taahhütleri Taraflara bir yatırımın başvurusunu ve kurulmasını reddetme izni verdiğinde, tütün endüstrisinde yabancı yatırımın kabul edilip edilmeyeceğini inceleyerek,

(d) Yatırımcıların yerel marka başvurularında yanıltıcı marka (örneğin, “light” ve “hafif” gibi markalar) kullanma izninin olmadığına ve böylece uluslararası yatırım anlaşmaları altında bir iddia konusu olabilecek fikri mülkiyet hakkı oluşturduğuna emin olarak,

minimize edebilirler.

4.6. Ticaret Anlaşmalarının Sağlık Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Eleştirenler, ticaret anlaşmalarının uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından sunulan sağlık için olan zorunlulukları zayıflattığını iddia ederken, savunanlar ise ticareti teşvikin zenginliği artıracak, fakirliği ise azaltacağını ileri

sürmektedir. Eğer bu doğruysa, ticaretin insan haklarından yararlanmaya ilişkin şartları oluşturacağı iddia edilebilir. Tüm şartlarda pazara giriş ve çıkışta işletmelerin haklarına öncelik veren ticaret politikaları, sağlığı doğrudan koruyan hükümet önemlerini dikkate aldığı anda, ekonomik kalkınmayı ve insan haklarını sürdürülebilirliğine katkıda bulunmada başarısız olmaktadır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):20).

Ticaret anlaşmaları aracılığıyla sınır ötesi ticarete ilişkin devlet kısıtlamalarının kaldırılması işlemi liberalizasyon olarak bilinmektedir. Chaloupka ve Nair tarafından, 2000 yılında ticaret anlaşmalarının tütün kontrolü açısından doğuracağı sonuçlara ilişkin yapılan bir çalışmada, tütünde ticaretin liberalleşmesi daha düşük fiyatlı yabancı tütün ürünlerine sahip ülkeleri rekabete açmıştır. Liberalizasyon ve düşük fiyatlar sonucunda daha çok tütün kullanımına neden olmuştur. Sözü edilen çalışmayı yapan araştırmacılar, ticaretteki kısıtlamaları önceden önlem olarak teşvik etmekten çok, tütün kullanımını kontrole ilişkin ulusal düzeyde eylemi artırmayı önermiştir. Bu strateji, ticari kuralların farklı ülkelerdeki ürünler arasında ayrımcılık yapan devlet faaliyetlerini sadece cezalandıracağını varsaymaktadır. Tütün kullanımını kontrol eden ancak ithal edilenle kıyaslanan ulusal tütün ürünlerine avantaj sağlamayan ulusal kanunlar ve düzenlemeler, ticari tehditlerden büyük olasılıkla güvende olacaktır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):23).

4.7. Ticaret Anlaşmalarının Tütün Kontrolü Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Ticaret anlaşmaları endüstriye çok sayıda tütün kontrol önlemini zayıflatmasına yol açacaktır (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):20):

Tütün tarifeleri – Tamamlanmış tütün ürünleri gelişmiş ülkelerde bulunan şirketler tarafından ihraç edilirler. Gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan tarifeler ithal tütün ve tütün ürünlerindeki fiyatları yükseltir ve bu yolla tütün kullanımını engeller. Tütün tarifeleri, daha büyük ekonomik ve politik güce sahip gelişmiş ülkelerdeki özellikle yapılmakta olan karşılıklı ticaret anlaşmaları ile kaldırılabilir. 2003 yılında Singapur ABD ile yaptığı anlaşmada tütün tarifelerini kaldırmıştır. Tarifeler ayrımcı ve kısıtlayıcı ticaret engeli olarak da reddedilebilir. ABD'deki tarifeler zaten düşük ve toplam pazarın küçük bir parçasını oluşturmakta iken daha yüksek tarifeler,

özellikle Amerikan gençliği arasında artmakta olan bidi ve kretek sigaraları gibi pazarları etkileyebilir.

Sigaranın pasif içiciliğine maruz kalmayı azaltma – Restoranlarda, barlarda sigara içme yasağını kapsayan temiz kapalı alan kuralları, tütün endüstrisinin karlarını ve tütün tüketimini azaltması nedeniyle tütün ticaretine engel teşkil etmeye başlaması nedeniyle bu uygulamayı engelleme yollarını aramaktadır.

İçeriklerin ifşası ve sağlık uyarı etiketleri- Yatırımcı hakları hükümleri himayesinde özel şirketler, içerik ifşası ve sağlık uyarı etiketleri nedeniyle fikri mülkiyetlerinin gaspı iddiasıyla dava açabilirler. Tütün şirketleri, bu tür bilgilerinin TRIPS anlaşması ile tüketicilere ifşasından korunduklarını iddia ederler. Philip Morris, Tayland'ın önerdiği sağlık uyarı etiketlerine karşı ticaret engeli olduğu iddiasıyla itirazda bulunmuştur.

Tütün mamullerinin satış ve dağıtımının kontrolü- Toptan ve perakende lisans verme, otomatik satış makinalarıyla satışa kontrol ve çocuklara satışa yasaklamalar GATS ve diğer ticaret anlaşmalarındaki dağıtım hizmetlerine hükmeden kurallar himayesindeki tehditle karşı karşıya kalmaktadır.

Sigarlarda katkı maddeleri düzenlemeleri- Yangın emniyetli sigara dâhil sigarada katkı maddeleri düzenlemelerini etkileyen tütün kontrolüne hükmeden kanun ve düzenlemeler, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ve diğer DTÖ hükümlerini tehdit eder durumdadır.

Reklam, özendirme, sponsorluk ve pazarlama kısıtlamaları – Sigara reklamlarının yasaklanması, reklamlara ilişkin kuralları düzenleyen GATS düzenlemeleri altında ticareti ihlal eden tehditler durumundadır.

Kar amacı gütmeyen gönüllü acenteler- GATS ticari hizmet sağlayıcıları üzerinde gönüllü acenteler için öncelik sağlamaz. Ticari çıkarlar, sigara bırakma programları, eğitim veya sağlığı iyileştirmeye ilişkin kar amacı gütmeyen sektörlerle sağlanan para yardımı içeren tercihleri tehdit edebilir. Örneğin, yabancı bir ticari işletme sigara bırakma hizmet sağlayıcısı olarak yerel bir tütün kontrol birliğini tehdit edebilir.

4.8. Tütünün Ticaret Stratejileri: Pazarı Genişletmek, Tütün Ürünlerini Meşrulaştırmak

Uluslararası ticari anlaşmalar, tütün endüstrisine kendi etkilerini sürdürmesinde önemli birkaç fırsat sağlar. Öncelikle, tütün kontrol savunucuları tütünün zararlı bir ürün olarak sayılması gerektiğini ileri sürerler. Endüstri ise tütünün diğer herhangi bir meşru ürün ile aynı muameleye tabi tutulmasına ilişkin stratejileri izler. Devlet ve ulusal düzeyde kontrollerde dünyanın en güçlü ülkeleri arasında olan ABD’de, endüstri hem ABD’deki pazarlama faaliyetini sürdürmek hem de uluslararası alanda satışlarını artırmak için kendi meşru imajını korumaktadır. ABD Ticaret Temsilciliği tütünü tarım ürünü olarak dikkate almıştır. Tütüne ticaret kuralları altında zararlı bir maddeden çok meşru bir ürün olarak muamele edilmiştir (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):23):

Ayrıca, resmi hükümet yetkilileriyle gizli sürdürülen ticari müzakerelerden dolayı tütün endüstrisi kamuoyu görüşü dışında siyasi zafer kazanma fırsatına sahip olmaktadır. Daha da öte, tütün endüstrisinden başka bazı işletmeler belirli ticari ihtilaflarda çok daha görünür bir rol alabilir. Örneğin, endüstriyle ittifak sağlaması halinde, duty-free mağazaları kendilerindeki sigara satışlarının yasaklanması önerisine karşı koymasına yol açabilir.

Tütün endüstrisinin TKÇS’ye karşı oluşu açıkça rapor edilmiştir. Ancak, ticari anlaşmalara ilişkin endüstri desteğinin küçük bildirisi olmuştur. Bununla birlikte, ticari anlaşmalara ilişkin destek tütün kontrolünü sınırlamak ve pazarı genişletmek için düzenlenmiştir.

BÖLÜM V

5. PİYASALARIN HALK SAĞLIĞI VE SOSYAL BAKIŞ AÇISI ÖNCELİĞİYLE DÜZENLENMESİ GEREĞİ

5.1. Tütün Piyasasının Sosyal ve Halk Sağlığının Korunmasına Öncelik Verilmek Suretiyle Düzenlenmesi Gereği

Demokratik bir devletin temel amacı, halkının gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan gelişmesini sağlamaktır. Bu bağlamda, tütün piyasasının ekonomik gelişmesinden ziyade, özellikle çocuklarımız ve gençlerimiz başta olmak üzere halkımızın sosyal refahının gelişmesini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Hükümetlerin sektörel düzenlemeler yapmak suretiyle tütün piyasasındaki oyuncuların uyacakları kuralları belirleme görevini; ekonomik ve özel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasındaki hassas dengenin kurulması ve korunması ile Anayasal hükümler ve uluslararası yükümlülükler arasındaki uyumun sağlanması bakış açısıyla yerine getirmesi gerekmektedir (Özyeşil, 2012).

Sosyal devlette ekonomik düzen, piyasa ekonomisine dayanır, lakin piyasa mekanizmasının serbest işleyişinin yol açtığı riskler ve sosyal sorunlar, sosyal politikalar aracılığıyla piyasaların yeniden düzenlenmesini ya da sonuçlarının telafi edilmesini gerektirmektedir.

Hükümetlerin yaptığı ve yapması gereken tütün kullanımdan kaynaklanan zararlı etkilerin önlenmesi çalışmaları Anayasanın çizdiği temel esaslarla tamamen uyumlu olmalıdır. Zira tütün kullanımından kaynaklanan zararlı etkileri önleme görevi, tütünü kullananlara verdiği zarardan ziyade içmeyenlere (özellikle de çocuklara ve

gençlere) ve topluma verdiği zararların önlenmesi noktasında toplanmaktadır (Özyeşil, 2012).Keza, insan sosyal bir varlık olarak sadece kendisine değil çevresine, topluma ve diğer insanlara zarar verebilecek davranışları sergileyebileceği bir ortamda yaşamakta olduğundan, belirli yer ve şartlarda, başkalarına zarar verecek bir şekilde tütün kullanması, bir “sağlık sorunu”, bir “ahlak sorunu” olmanın ötesinde, giderek bir “hukuk sorunu” haline gelmekte ve hukuksal düzenlemelere ihtiyaç göstermektedir. Bu bağlamda, tütün piyasasının ekonomik düzenleme bakış açısıyla değil, halk sağlığı ve sosyal düzenleme bakış açısıyla düzenlenmesi gerekmektedir.

5.2. Uluslararası Ticaret ve Halk Sağlığı Arasındaki Çelişki ve Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi Madde 5.3

Tütün endüstrisi menfaatleri ile kamu sağlığı menfaatleri arasında kökten ve uzlaştırılamaz bir ihtilaf ve çatışma vardır. Tütün endüstrisinin menfaatleri sağlık menfaatleri ile kökten çelişir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, tütün endüstrisinin halk sağlığı politikalarının geliştirilmesinin hiçbir yerinin olmaması gerektiğini savunmaktadır. Ülkeler kendi sağlık politikalarını tütün endüstrisinin çıkar çatışmasına karşı koruma zorunluluğu bulunmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Madde 5.3’ünde; “Taraflar¹², tütün kontrolü ile ilgili halk sağlığı politikaları geliştirilmesinde ve uygulanmasında, ulusal kanunlar doğrultusunda, bu politikaları tütün endüstrisinin ticari ve diğer çıkar çevrelerinden koruyacaklardır.” hükmü yer almaktadır (WHO 2005: 7, <http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf>, 4 Ocak 2013’de erişildi).

Tütün kontrolü sürecinde şeffaflığa ilişkin WHA54.18 sayılı Dünya Sağlık Asamblesi kararında, “tütün endüstrisi, yıllardır hükümetlerin ve DSÖ’nün tütün salgınıyla mücadele etmeye yönelik halk sağlığı politikalarını uygulama çalışmalarını sekteye uğratma konusunda açık bir niyet çerçevesinde hareket etmektedir” denmektedir. DSÖ Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Önsöz Bölümünde Tarafların “tütün endüstrisinin tütün kontrolü çalışmalarını baltalama veya sekteye

¹²“Taraflar” terimi, bir sözleşmenin kendileri için bağlayıcı olduğu konusunda muvafakat veren ve sözleşmenin kendileri için yürürlükte olduğu, sözleşme yapma yetkisine sahip ülkeler ve diğer taraflar anlamına gelmektedir”. (Kaynak: Birleşmiş Milletler Sözleşme Koleksiyonu: <http://untreaty.un.org/English/guide.asp#signatories>)

uğratma çabalarına karşı tetikte olmaları ve endüstrinin tütün kontrolü çalışmalarını olumsuz etkileyebilecek faaliyetleri konusunda bilgilенmeleri” gerekliliğı vurgulanmıştır (WHO FCTC, 2011:3, http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501316_eng.pdf, 5 Ocak 2013’de erişildi).

Dünya Sağlık Örgütü’nün Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin uygulanması için Madde 5.3’e ilişkin aşağıda özeti yer alan kılavuz ilkelerin ve tavsiyelerin tam metni ve ayrıntılı bilgisi bu çalışmanın sonunda bulunan Ekler bölümündeki EK-4’de yer almaktadır (WHO FCTC, 2011:5-6, http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501316_eng.pdf, 5 Ocak 2013’de erişildi).

- Tütün endüstrisinin çıkarları ile halk sağlığı politikası çıkarları arasında temel ve uzlaştırılmaz bir ihtilaf vardır.
- Taraflar, tütün endüstrisi veya endüstrinin çıkarları adına çalışanlar ile ilişkilerinde hesap verebilir ve şeffaf olmalıdır.
- Taraflar, tütün endüstrisinin ve endüstrinin çıkarları adına çalışanların hesap verebilir ve şeffaf bir biçimde çalışmalarını ve hareket etmelerini gerekli kılmalıdır.
- Ürünleri ölümcül olduğundan, tütün endüstrisine iş kurma veya işlerini uygulama konusunda teşvik sağlanmamalıdır.

Aşağıda yer alan önemli faaliyetler tütün endüstrisinin halk sağlığı politikalarına müdahaleleri karşısında önlem alınması amacıyla taraf ülkelere tavsiye edilmektedir (WHO FCTC, 2011:5-6, http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501316_eng.pdf, 5 Ocak 2013’de erişildi):

a) Tütün ürünlerinin bağımlılık yapıcı ve zararlı doğası ile tütün endüstrisinin Tarafların tütün kontrol politikalarına müdahaleleri hakkında farkındalığı artırın.

b) Tütün endüstrisi ile etkileşimleri sınırlayıcı tedbirleri oluşturun ve bu etkileşimlerin şeffaflığını sağlayın.

c) Tütün endüstrisi ile ortaklıkların ve bağlayıcı veya zorlayıcı nitelikte olmayan anlaşmaları reddedin.

d) Kamu görevlilerinin ve çalışanlarının çıkar çatışmasından kaçının.

e) Tütün endüstrisi tarafından sağlanan bilgilerin şeffaf ve eksiksiz olmasını zorunlu kılın.

f) Tütün endüstrisinin “kurumsal sosyal sorumluluk” olarak tanımladığı faaliyetler de dâhil her türlü “sosyal sorumluluk” faaliyetini normal faaliyetler tanımının dışında tutun ve bu tür faaliyetleri düzenleyin.

g) Tütün endüstrisine ayrıcalıklı muamelede bulunmayın.

h) Devlete ait tütün şirketlerine tüm diğer tütün endüstrisi ile aynı muamelede bulunun.

5.3. Sağlık Hakkı mı Ticaret Hakkı mı?

Sağlık hakkı mı ticaret hakkı mı sorunsalı ticari ve sosyal yaşamda öne çıkan bir sorunsaldır. Bu hususta yapılan tartışmalar yargı dâhil birçok alana taşınmıştır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, tütün ve tütün ürünlerinin isim, marka veya alametler kullanılarak her ne suretle olursa olsun, reklam ve tanıtımının yasaklanması kuralının¹³ Anayasa’nın 48. maddesinde öngörülen özel teşebbüslerin çalışma özgürlüğünün sınırlandırılması sonucunu doğurduğunu, ancak, yasanın gerekçesinden sigaranın insan sağlığı, çevre ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri gözetilerek bu sınırlamanın yapıldığı, tütün ve tütün mamullerinin reklamının, bunların kullanılmasını

¹³ 7.11.1996 günlü, 4207 sayılı “Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunun 3. maddesinde yer alan “...her ne suretle olursa olsun reklam veya tanıtımının yapılması veya...” sözcükleri ile geçici 2. maddesindeki “reklam” sözcüğünün Anayasa’nın 2., 13. ve 48. maddelerine aykırılığı savıyla iptali istemidir.

teşvik ve özendirerek toplum sağlığını olumsuz yönde etkilediği, kuralla getirilen sınırlamaların benzerine çağdaş ülkelerde de rastlandığı, Anayasa'nın 48. maddesinde özel teşebbüslerin sosyal amaçlara uygun olarak çalışmasını sağlayacak önlemleri almanın devlete görev olarak verildiği, 13. maddesinde de, temel hak ve özgürlüklerin, genel sağlığın korunması amacıyla da sınırlandırılabilceği, bu nedenle, yapılan sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine ters düşmediği gibi öngörüldüğü amaç dışında da kullanılmadığından Anayasa'nın 2., 13. ve 48. maddelerine aykırı olmadığına karar vermiştir¹⁴ (Karagölmez, http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt2/Karagulmez_AYMveSosyalSart.doc, 12 Aralık 2012'de erişildi).

¹⁴ AYMK., 13.4.1999, E.1998/24, K.1999/9.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Halk sağığıyla ilgili ticaret politikasının eleştirisi ticaret anlaşmalarının genel faydalarıyla uyuşamamasıdır. Demokratik ve şeffaf olmayan ayarda devletin tütün kontrol önlemlerini uygulama kabiliyetini ortadan kaldırılması ve tütünde ticaretin serbestleştirilmesi, ekonomik büyüme ve kalkınmayı değış tokuş ederek elden çıkarmayı gerektirmez. Diğler uluslararası anlaşmalar, küçük silahlar, mayınlar, uyuşturucu madde, ozon tabakasını incelten kimyasallar, tehlikeli atıklar, kalıcı organik kirleticiler ve benzer tehlikeli maddeleri kapsayan yüzlerce zararlı ürünlerle ilgili konuları ele almaktadır. Ticari anlaşmalar bilhassa belirgin bir biçimde ulusal güvenlikle ilgili önlemleri kapsama almamaktadır. Ancak, gerçekte tüm ticareti serbestleştirme anlaşmaları halk sağığı sorunlarını dikkate almaksızın tütün ürünlerindeki ticareti teşvik etmektedir. Bunun nedeni, halk sağığının henüz önemli ölçüde uluslararası ticari meselelerde ele alınmamış olması ve inandırıcı bir siyasi durum oluşturmaması veya çoğu ülkenin henüz tütün mamullerini etkili bir biçimde düzenlemeye başlamaması ve uluslararası kuralları savunma ihtimalinin olmaması nedeniyledir (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):24).

Kamu sağığı üzerine düşen, özellikle tütün ticareti üzerinde sağığın üstünlüğüne ilişkin güçlü savunma ve olayları yakından izlemedir. Tütün benzersiz bir şekilde ölümcül ve bağımlılık yapıcı bir maddedir. Bu yüzden şu anki ve gelecekteki bütün ticari anlaşmalardan çıkarılması gerekmektedir. Tütün mamullerinde ticaretin serbestleştirilmesi sağılık kadar insan haklarını da doğrudan ihlal eder (Shaffer, Brenner ve Houston, 2005:14 (Suppl II):24).

Sağığa ticaret üzerinde öncelik verilmesi garanti altına alınmalıdır.

Halk sağlığı hakkında GATS ve diğer ticari anlaşmaların etkisinin değerlendirilmesi ve bu anlaşmaların sağlık üzerinde ters etkisinin olmadığına ilişkin güvence vermesi hususunda çağrıda bulunulmalıdır.

Ticaret anlaşmalarının himayesindeki tehditlerden ve ticari müzakerelerden bütçeye uygun tıbbi etkileyen sağlık hizmetleri, su ve fikri mülkiyet hakları gibi hayati insan hizmetlerini kabul etmemelidir.

Her seviyedeki ticaret müzakerelerinde şeffaf ve demokratik sorumluluğu geliştirerek müzakerelere halk sağlığı temsilcileri de dâhil edilmelidir.

Ülke içinde veya uluslararası alanda bütçeye uygun su, ilaç temini, güvenlik ve sağlık hizmetlerine evrensel erişimi başarmak ve halk sağlığını geliştirmek yönündeki uygulanabilir taahhütleri desteklemelidir.

Özetle, birbirine zıt iki alan; korunması ve geliştirilmesi zorunlu sağlık için insan hakları ile pazara erişim için ticaret hakkı bulunmaktadır.

Sağlık, ticaret ve endüstri gibi diğer hükümet birimleri arasında politika koordinasyonunun olması bu yönüyle faydalı olabilir. Örneğin, ticari otoriteleri kendi DTÖ taahhütleri ile ilgili olarak sağlık meslektaşlarını bilgilendirebilir. Böylece farklı uluslararası forumlarda çatışma önlenir (WHO, 2012:1-4, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013’de erişildi).

DTÖ’nün TTE veya TRIPS Komitelerinde bir ülkenin diğer ülke tarafından yapılan düzenlemesine itiraz edildiğinde, aynı ülke içinde sağlık ve ticaret önceliği yönüyle farklı kurumlar arasında da görüş ayrılıkları vardır. Ki burada ülke politikasının belirlenmesinde hangi kurumun görüşü ağırlık kazanıyorsa genelde o kurumun görüşü ülke politikası olarak belirleniyor. Örneğin ülkemizde Ekonomi Bakanlığı ticari yönden ürünlerin serbest dolaşımına hanel getirecek kısıtlamaların kaldırılmasından yana tavır sergilerken Sağlık Bakanlığı ve TAPDK, konuya sağlık yönüyle baktığından kurumlar arası ticaret-sağlık yönünden tezatlıklar oluşmaktadır.

Hükümetlerin tütünü tarım ürünü olarak dikkate alıp ticaret kuralları altında meşru bir ürün olarak muamele etmekten vazgeçip, onu zararlı bir madde olarak göremeye başlamalı ve bu yönde düzenlemelere gitmelidir.

Uluslararası ticari anlaşmalar gizlilik içinde görüşülmekte ve şeffaf değildir. Ulusal seviyede sağlık bakanları ticari müzakerelerden sık sık muaf tutulur. Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası sağlık kuruluşlarına Dünya Ticaret Örgütü'nde resmi rol bulunmamaktadır. Bu sebeple ticari anlaşmaların şeffaflığının sağlanması ve halk sağlığını ilgilendiren her türlü ticari faaliyetlerle ilgili kararlarda ticaret bakanlarıyla birlikte sağlık bakanlarının da karar merciinde olması yönünde düzenlemeye gidilmelidir.

Çok kapsamlı insan hakları sadece ekonomik yeterliliği değil aynı zamanda zarardan korunma ve sağlık hakkını da kapsar. Uluslararası ticari anlaşmalar, ülkeler arasında belirli iktisadi ilişkileri kurar ve uygular. Bunu yaparken, sağlık ve insan hakları üzerinde işletmelerin haklarını ön planda tutar. Bazıları, bu yaklaşımın işletme faaliyetlerindeki düzenleyici kısıtlamaları kaldırmakla ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi oluşturmakla kişilerin uzun dönemde sağlık ve refahını geliştireceğini öne sürmektedir. Bunun daha da ötesinde tartışma, ürünleri daha fazla kişisel tüketme özgürlüğünün siyasi özgürlüğün bir parçası olduğunu ve bunun da insan haklarını genişlettiğini iddia etmektedir. Bu perspektiften dahi bu durum, hayatı tehdit eden önlenemez zararlardan nüfusu koruyan eylemler ve hükümet politikalarını korumada önemlidir.

Kişiler ve onların demokratik yolla seçtiği temsilciler de sağlıklarıyla ilgili kararlara katılma haklarına sahiptir. Ticari müzakereler ve ihtilaf davaları genellikle kamuya, kamu sağlık memurlarına ve seçilmiş temsilcilere kapalıdır.

Devletlerin halk sağlığını korumak üzere önlem almak için egemenlik hakları vardır. Bu sebeple devletler, ticari hayatta sağlığa karşı ticaret faaliyetlerini düzenlemede bu hakları kullanmaktan çekinmemelidirler.

Tütün endüstrisi ile halk sağığı politikaları arasında bir çelişki bulunduğı kesindir. Bu sebeple tütün endüstrisi ile ilgisi olan kişi ve kurumların şeffaflık ilkesini benimsemeleri gerekmektedir. Tütün ürünleri öldürücü olması nedeniyle endüstriye hiçbir şekilde teşvik sağlanmamalıdır.

Sağığı, özellikle tütün ürünleri ve hizmetlerinde olduğı gibi ve genellikle pazarda işletmelere rekabet etme hakkı üzerinde öncelik verilmelidir. Ticari stratejiler tütün ürünlerine meşruluk kazandırmada fırsat sağlayabilmektedir. Sonuç olarak, argümanlara dayalı haklar tütün kontrolüne ilişkin güçlü araçlar sunmaktadır. Aksine, ticari anlaşmalar halk sağığını korumaya ilişkin önlemleri etkisizleştirecektir.

KAYNAKÇA

- Abbott F.M., WTO TRIPS Agreement and its Implications for Access to Medicines in Developing Countries, 2002, (<http://ssrn.com/abstract=1924420>, 20.12.2012 tarihinde erişildi).
- Akman M.S., Yaman Ş., Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye, TEPAV Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 2008.
- Bilir N, Özcebe H, Aslan D. Ergüder T. Yardım MS, Eser S, Telatar G. Avrupa Tütün Kontrolü Raporu 2007-Türkçe Çevirisi (Bilir, N. Ed). WHO Yayınları, 2008.
- Bilir N., Çakır B., Dağlı E., Ergüder T. ve Önder Z., Türkiye’de Tütün Kontrolü Politikaları, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi, Denmark 2010.
- Bossche P, Prévost D, Matthee M. WTO Rules on Technical Barriers to Trade (TBT), Maastricht, October 2005.
- Ergüder T., Tütün Bağımlılığının Ekonomik Boyutu, Yeşilay Dergisi Mayıs 2012, Sayı 940.
- Esin A, Bilir N, Aslan D. Health care expenditures of lung cancer: a Turkish experience. *Turkish Respiratory Journal*, 2004, 5:15–16
- Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, Yayın No 95, 2009, Ankara.
- Gruber J, Mullainathan S. “Do Cigarette Taxes Make Smokers Happier?”, 2002, (<http://www.nber.org/papers/w8872.pdf>, 31.12.2012 tarihinde erişildi).
- Guindon GE ve arkadaşları, *The cost attribuTablo to tobacco use: a critical review of the literature*. Geneva, World Health Organization, 2006.
- House Of Commons of Canada Bill C-32 An Act to Amend the Tobacco Act, (<http://www.parl.gc.ca/HousePublications/Publication.aspx?Docid=4003270&file=4&Col=1>, 15.01.2013 tarihinde erişildi).

International Covenant on Civil and Political Rights Article 12, (<http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>, 15.12.2012 tarihinde erişildi).

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, (<http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>, 15.12.2012 tarihinde erişildi).

Karagülmez A., Anayasa Mahkemesi ve Sosyal Şart, (http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt2/Karagulmez_AYMveSosyalSart.doc, 11.12.2012 tarihinde erişildi).

Köselerli R. vd. (SGK), Yürekli A., Ergüder T. (DSÖ), Tütün Mamulleri Tüketiminin Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Harcamaları Üzerindeki Mali Yükü; Aralık 2011

Levine R, Kinder M. *Millions saved: proven successin global health*. Washington, DC, Center for Global Development, 2004.

Mackay J, Eriksen M, Ross H. (2012). *The Tobacco Atlas, Fourth Edition, American Cancer Society, USA*.

Manfred Nowak, Human Rights A Handbook For Parliamentarians Office of The United Nations High Commissioner For Human Rights, France No 8 – 2005.

Mathers CD, Loncar D,. *Projections of global mortality and burden of disease from 2002 to 2030*. PLoS Medicine, 2006, 3-11, (<http://www.plosmedicine.org/article/info:doi/10.1371/journal.pmed.0030442>, 11.12.2012 tarihinde erişildi).

MMWR Morb Mortal Wkly Rep, Annual smoking-attributable mortality, years of potential life lost, and economic costs-United States, 1995-1999. 2002;51:300-3)=Aktaran: Karlıkaya C. vd., Tütün Kontrolü, Türk Toraks Derneği, Toraks Dergisi 2006; 7(1).

Morbidity and Mortality Weekly Report, U.S. Centers for Disease Control and Prevention. Annual smoking-attributable mortality, years of potential life lost, and productivity losses – United States, 1997–2001., 2005, 54(25), (<http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/mm5425a1.htm>, 11.12.2012 tarihinde erişildi).

Otan H, Apti R. Tütün. 1 inci baskı. İzmir: ETAEM yayını, 1989.

Özendi S., Avrupa Birliği'nde Tütün Kontrolü ve Türkiye'deki Uygulamaların İncelenmesi, TAPDK Uzmanlık Tezi, 2006.

Özyeşil F.M., Tütün ve Alkol Piyasalarının Sosyal Düzenleme Bakış Açısıyla Düzenlenmesi Gereği, TAPDK Bilgi Notu, 2012.

- Peto R, Mortality from smoking worldwide. *British Medical Bulletin*, 1996, 52(1). (<http://bmb.oxfordjournals.org/content/52/1/12.full.pdf+html>, 11.12.2012 tarihinde erişildi).
- Puro ve Sigarillo Teknik Düzenleme Tebliği, Tütün Mamulleri Seri No:1 (21 Eylül 2011) *Resmi Gazete*, 28061.
- Seydioğulları M, Türkiye’de Tütün Üretimi ve Alternatif Politikalar, 6. Sigara ve Sağlık Ulusal Kongresi Kongre Kitabı, Erzurum 2012.
- Seydioğulları M., Türkiye’de Tütüncülüğün Mevcut Durumu ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler, Tütün Eksperleri Derneği Bülteni, Sayı 84, 2012.
- Seydioğulları M., Tütün ve Tütün Kontrolü, Toraks Kitapları, Türk Toraks Derneği, Sayı 10, Ankara 2010 .
- Shaffer R., Brenner J. ve Houston T, International Trade Agreements: a Threat to Tobacco Control Policy-Research Paper, Tobacco Control 2005;14 (Suppl II).
- Sunley M. Emil, Yürekli A., and Chaloupka J. Frank, “The Design, Administration, And Potential Revenue Of Tobacco Excises”, World Bank Economics of Tobacco Toolkit, b.5.
- Şuben M. Tütün fabrikasyonu. 1 inci baskı. İstanbul: TEYO yayını, 1989.
- TAPDK Tütün Piyasası Dairesi Başkanlığı, “Türkiye’de Köy-Ekici Adetleri, Tütün Ekim Alanları ve Üretim Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı” TAPDK Kayıtları, 2006.
- The Treaty of Rome, Article 36, (<http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf>, 12.12.2012 tarihinde erişildi).
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi (2005 - 2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibariyle, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara – 2012.
- Türkiye Tütün Kontrolünde Dünyanın Neresinde?, Bilir N., Türk Toraks Dergisi, Mart 2009, Cilt 10, Sayı 1.
- Tütün Mamulleri Enformasyon Bülteni, Ocak 2012, TAPDK Yayın No:2, Ankara.
- Tütün Mamullerinin Zararlarından Korumaya Yönelik Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (06 Ocak 2005). *Resmi Gazete*, 25692.
- UN Conference on Trade and Development, Dispute Settlement World Trade Organization 3.13 GATS, New York and Geneva 2003.

UNICEF Innocenti Research Centre, Law Reform and Implementation of the Convention on the Rights of the Child, December 2007, (http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/law_reform_crc_imp.pdf, 16.12.2012 tarihinde erişildi).

UNICEF, CEDAW Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, June 2011.

WHO FCTC Framework Convention on Tobacco Control: Guidelines for Implementation Article 5.3; Article 8; Articles 9 and 10; Article 11; Article 12; Article 13; Article 14 World Health Organization Switzerland 2011, (http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789241501316_eng.pdf, 05/01/2013 tarihinde erişildi).

WHO Framework Convention on Tobacco Control (FCTC), Geneva, Switzerland, 2005. (<http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf>, 16.12.2012 tarihinde erişildi).

WHO, Workshop on Trade-Related Issues Relevant to Implementation of the WHO FCTC, 15-16 March 2012, (http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11/01/2013 tarihinde erişildi).

World Health Organization Official Website, About WHO, (<http://www.who.int/about/en/>, 13/12/2012 tarihinde erişildi).

World Health Organization, World Health Statistics. Geneva, 2007, (http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/whostat2007.pdf, 16.12.2012 tarihinde erişildi).

WHO Framework Convention on Tobacco Control, World Health Organization, Switzerland 2005, (<http://whqlibdoc.who.int/publications/2003/9241591013.pdf>, 04/01/2013 tarihinde erişildi).

WHO FCTC, WHO Framework Convention on Tobacco Control (http://www.who.int/fctc/signatories_parties/en/index.html, 18 Mayıs 2012 tarihinde erişildi).

Yılmaz A. Türkiye’de Tömbeki Üretimi ve Nargile Kullanımının İncelenmesi. [Tez]. Ankara: TAPDK; 2006.

Yürekli A, Önder Z, Elibol HM, Erk N, Çabuk A, Fisunoğlu M, Erk SF, Chaloupka FJ. Türkiye’de Tütün Ekonomisi ve Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi. Paris: Uluslararası Tüberküloz ve Akciğer Hastalıkları ile Mücadele Derneği; 2010.

EKLER

EK 1: DSÖ TKÇS Uygulamalarında Ticaretle İlgili Sorunlar Çalıştayından GATT 1994'e İlişkin Notlar¹⁵

GATT 1994, ticareti yapılan mallara uygulanır ve en genel DTÖ anlaşmasıdır. Anlaşma tütün kontrolü ile ilişkili birkaç kural koymuş olup bunlardan en ilgili olanlar aşağıda listelenmiştir:

Madde I:1, En çok kayırlan ülke uygulamasını düzenler ve DTÖ üyelerinin herhangi bir üyenin ithalatını diğerlerinden ayrıcalıklı tutmamasını sağlar;

Madde II:1 (a) tarife engellerini düzenler ve belli ürünlerin sınıflandırılmasına bağlı olarak, her üyenin bu ürünlere uygulayabileceği maksimum ithalat tarifelerini oluşturur;

Madde III:2 ve 3:4 ulusal muameleleri düzenler ve üyelerin iç vergi ve düzenlemelere göre yerel üretim ürünlerin DTÖ üye ülkelerden ithal edenlere göre kayrılmasını engeller;

Madde XI:1 üyelerin, diğer ülkelerden ithalatlarını sınırlandırma ya da yasaklamasını vergisel ve diğer giderler dışında engelleyen, miktar kısıtlamalarına sınırlandırma getirir ve;

Madde XX (b) keyfi ya da gereksiz ayrımcılığa ya da uluslararası ticareti gizlice kısıtlayıcı bir dayanak oluşturacak şekilde uygulanmaması koşuluyla; insan, hayvan ya da bitki yaşamlarını ya da sağlığını korumak için gerekli önlemlere ilişkin genel istisnalar kurar.

Yukarıda bahsedilen maddelerden III, XI ve XX Maddeleri tütün ürünleri ile ilgili anlaşmazlıklarla ilgili olup, Dünya Ticaret Örgütü'nde aşağıdaki şekilde gündeme gelmiştir:

¹⁵ Workshop on Trade-Related Issues Relevant to Implementation of the WHO FCTC, WHO 15-16 March 2012, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11/01/2013'de erişildi.

Madde III

7. Madde III:1 iç vergilendirme (Madde III:2 altında) ya da iç düzenleme (Madde III:4 altında) yoluyla ithalatta ayrımcılık yapmama prensibi kurar. Bu prensip, şekli ve etki bakımından ayırt edilen önlemlere uygulanır. DSÖ TKÇS, tarafların, ürünlerin kökeni bakımından ayırımına ihtiyaç duymadığından, önlemlerin etki bakımından ayırımı ana ilgisini oluşturur.

İç vergilendirme, gümrük tarifeleri dışında tüketim vergisi, satış vergisi ve katma değer vergilerini kapsar. Madde III:2, bu önlemleri düzenleyen iki kural sunar. Madde III:2'nin ilk cümlesi, ithal edilen ürünlere içerideki “benzer” yerel ürünlere uygulananları geçen iç vergileri ve ücretlendirmeleri yasaklar. Madde III:2'nin ikinci cümlesi, yerli üretimi korumak için, “doğrudan rakip ya da ikame” ürünlerin benzer bir şekilde vergilendirilmediği iç vergi ve giderleri yasaklar. DTÖ anlaşmazlıkları ve danışmaları Madde III:2'nin tütün vergi önlemlerine uygulanmasıyla ilgilenmektedir. Ancak, bu anlaşmazlıklar, tütün vergilerinin sağlık gerekçelerinden ziyade, söz konusu kanunların yönetsel yönüyle ilgilenmektedir.

İç düzenlemeler, kanunlara, yönetmelik ya da iç satışlar, satış teklifi (icap), satın alma, taşımacılık, dağıtım ya da ithal edilen ürünlerin kullanımını etkileyen zorunluluklara işaret eder. Bu, ürün düzenlemesi, etiketleme tedbirleri ve tütün, reklam, promosyon ve sponsorluğu üzerindeki bazı kısıtlamalar da dahil çok çeşitli tütün kontrol tedbirlerini içerir. Madde III:4 DTÖ üyelerinin, ulusal kaynaklı tütün ürünlerini, ithal edilen tütün ürünlerine göre kayırmalarını yasaklar.

Madde III:4 özellikle, farklı ürün sınıfları arasında düzenleyici ayrımcılığa neden olan tütün kontrolü önlemlerine ilişkindir. Örneğin, Amerika'daki “Karanfil Sigaralar”la ilgili olarak Endonezya, Amerika'nın bazı aromalı sigaraları yasaklayan kanunlarının ayrımcılık yaptığını savunmaktadır. Konusu geçen Amerika Kanunları, tütünde ya da tütün dumanında mentol ya da tütün aroması dışında karakterize edilmiş bir aroma içeren sigaraların satışını yasaklar. Endonezya, kanunun karanfil sigaralarını (genellikle Endonezya'dan ithal edilen) yasaklayıp, mentollü sigaraları (genellikle yerel

üretim) yasaklamamasını, kendi ürünlerine karşı yapılan bir ayrımcılık olarak iddia etmektedir. Bu anlaşmazlık, GATT 1994'den ziyade Ticarete Teknik Engeller (Trade Barriers on Trade-TBT) anlaşmasının (aşağıda bahsedildiği şekilde) merkezinde yer almasına rağmen, Endonezya'nın bu tezi, Madde III:4 altında yapılabilen cinsten iddialara örnek teşkil etmektedir. Aslında, Endonezya, TBT anlaşması ve GATT 1994'ün ikisine göre de ayrımcılık yapmama iddiasını gündeme getirmiştir.

Madde III:4, aynı zamanda *Tayland'da, Filipinler'den gelen Sigaralara Gümrük ve Mali Tedbirler* konusundaki hükümlerden biridir. Bu iddia, Tayland tütün vergi sisteminin yönetimiyle ilgilidir (ancak Tayland'ın tütün vergileri uygulama hakkını gündeme getirmemiştir). Filipinler, Tayland'ın, ithal edilmiş sigaraların vergilerine fazla değer biçtiğini, sonuç olarak tarife ve vergilerin beklenenden daha fazla oranlarda ücretlendirildiği öne sürmektedir. Filipinler, ayrıca vergi sisteminin ve vergilerin hesaplanmasında kullanılan yöntemlerin kısmen, yerel üreticileri kayırdığı için, ayrımcılık tutumu sergilediğini savunmaktadır. DTÖ paneli, vergi sisteminin ayrımcılık tutumuyla uygulandığına katılmıştır. Tayland bu kararı temyize gitmiş, ancak DTÖ Temyiz Organı Panel'in raporu ile mutabık kalmıştır.

Madde XI

Madde XI:1 DTÖ üyelerinin ürünlerin ithalatında ya da ihracatında vergi ve diğer ücretlendirmeler dışında yasaklama ya da kısıtlama kullanmasını yasaklar. En baskın görüş, Madde XI:1'in ithalatı yasaklayan bütün tedbirlere uygulanmaması, ancak sadece ithal edilmiş malların sınır tedbirlerine uygulanmasıdır. Bu bakışa göre, sınırlarda dayatılmış iç düzenlemeler, bu hükmün kapsamında yer almaz, Madde 3'te yer alır.

Madde XI:1 GATT 1947'ye göre bir anlaşmazlık olan *Tayland -Sigaralar* konusu yer alır. Bu anlaşmazlık, Tayland tütün pazarını ithal ürünlere kapatmaya etkisi olmuş ve Tayland tütün tekelinin pazar payını koruyan bir Tayland lisanslama sistemiyle ilgilidir. Lisanslama sisteminin, Madde XI:1 tarafından yasaklanan şekilde bir miktar kısıtlaması içerdiği bulunmuştur. Tayland, aşağıda tartışıldığı üzere, Madde

XX (b) altında insan sağlığını korumak için tedbir alınmasının gerekli olduğu görüşünü benimsemiştir.

Madde XX

GATT 1994’ün Madde XX’si, yukarıda tartışılan hükümlere genel istisnalar kurar. Madde XX (b):

“Aynı hükümlerin bulunduğu ülkeler arasında keyfi ve haksız ayrımcılık aracı ya da uluslararası ticaret üzerinde gizli kısıtlamalar oluşturmayacak tarzda uygulamama zorunluluğuna tabi olan bu tür tedbirlerin hiçbir, üyeler tarafından, aşağıdaki önlemlerin kabul edilmesi ve uygulanmasını önleyecek şekilde yorumlanamaz.

.....

(b) İnsan, hayvan ya da bitki sağlığı hayatı ya da sağlığı korumak için gerekenler”

Bu hükmün uygulanmasında, bir Panel, bir tedbirin insan yaşamını ya da hayatını koruma tedbiri olup olmadığını belirleyecektir. Gerekliliğin öncelikli belirlemesini yapmak için, Panel, ticaret sınırlandırmasının izlenen hedefe, hedefin önemine göre, katkısını tartıp dengeleyecektir. Bir tedbirin bu öncelikli analizde gerekli olduğu düşünülürse, Panel ticarete daha az kısıtlayıcı ve izlenen hedefi gerçekleştirmeye oldukça uygun alternatif bir önlemin olup olmadığını belirleyecektir. Eğer böyle bir tedbir yok ise, Panel, tedbirin Madde 20’nin giriş paragrafıyla uyumlu olup olmadığını inceleyecektir.

EK 2: DSÖ TKÇS Uygulamalarında Ticaretle İlgili Sorunlar Çalıştayından Ticarete Teknik Engeller (TTE) Anlaşmasına İlişkin Notlar¹⁶

Ticarete Teknik Engeller (TTE) Anlaşması, ürün özelliklerinin sınırlarını belirten zaruri gereklilikler olan teknik düzenlemelerde geçerlidir. Teknik düzenlemeler bir ürünün belli bir şekli almasını yasaklayabilir ya da bir ürünün belli bir şekil almasını gerektirebilir. Teknik düzenlemeler, paketleme ve etiketleme tedbirleri ve ürün düzenlemeleri gibi tedbirleri içerir. DSÖ TKÇS uygulaması bağlamında en ilgili kurallar aşağıda yer almaktadır.

Madde 2.1: Üyelerin ayrımcılık yapmama yükümlülüklerini düzenler (ulusal muamele ve en çok kayırlan ülke anlaşması).

Madde 2.2: Üyelere, insan sağlığını koruma gibi yasal bir amacı başarmak için gerekli olduğundan daha fazla ticareti kısıtlayıcı olmayan teknik düzenlemeyi sağlama yönünde pozitif bir yükümlülük yükler.

Madde 2.4: Üyelerin, teknik düzenlemelere temel olarak, uygun uluslararası standartları kullanmalarını zorunlu kılar (bu tür uluslararası standart ya da bunun ilgili bölümlerinin, takip edilen yasal amacın yerine getirilmesi için etkisiz ya da uygunsuz olabileceği zamanlar hariç).

Madde 2.5: Uluslararası standartlara uygun sağlık tedbirlerinin, Madde 2.2'deki uluslararası ticarete gereksiz engel yaratmayacağı varsayımını oluşturur.

Madde 2.8: Üyelerin, teknik düzenlemeleri, uygun olan her durumda, tasarım ya da tanımlayıcı özelliklerden ziyade performansa göre planlamalarını zorunlu kılar.

Madde 2.9: DTÖ üyelerine, teknik düzenlemeleri diğer üyelere bildirme zorunluluğu getirir.

¹⁶ Workshop on Trade-Related Issues Relevant to Implementation of the WHO FCTC, WHO 15-16 March 2012, s. 5-6, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013'de erişildi.

TTE Anlaşmasında görece olarak az sayıda anlaşmazlık vardır. Ancak, Amerikan Karanfil Sigaralarını da içeren 3 Panel raporu, 2011'deki TTE Anlaşması anlaşmazlıklarını açıklamaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, Amerikan Karanfil Sigaraları bir davaya konu olmuştur. Temyiz Organının bu konudaki ve diğer anlaşmazlıklar hakkındaki raporları TTE Anlaşması üzerinde daha büyük bir açıklık sağlayabilecektir.

Amerikan Karanfil Sigaralarında, Panel, TTE Anlaşmasının 2.1. maddesine aykırı olarak Amerika'da üretilen mentollü sigaraların lehine, ithal edilen karanfil aromalı sigaraların aleyhine ayrımcılık yapan Amerikan tedbirlerinin etkisini buldu.

Panel ayrıca, Amerika'nın tedbirlerinin Madde 2.2'deki insan sağlığını korumak için gerekenden daha fazla kısıtlayıcı olup olmadığını dikkate aldı. Bu konuda, panel, Endonezya'nın ihlal iddiasını reddetti.

Panelin madde 2.1 ve 2.2 yorumunun bazı yönleri dikkate değerdi. Birincisi, Panel madde 2.1'e tek başına, istisnası olmayan bir ayırım yapmama şartı olarak muamele yaptı. Bu, 1994 tarihli GATT'ın madde III ve XX'nin kural istisnası ile zıt olabilir. İkincisi, Panel DSÖ TKÇS'nin COP'ta kabul edilen 9 ve 10 uncu maddelerinin uygulaması için kılavuz ilkelere gönderme yapmasına rağmen, bu kılavuz ilkelerin Madde 2'nin amaçları için uluslararası standartlar oluşturup oluşturmadığını düşünmedi.

Panel ayrıca, Amerikan tedbirlerinin TTE anlaşmasının, uygun olan durumlarda DTÖ üyelerinin tasarım ya da tanımlayıcı özelliklerden ziyade performans standartları bakımından ürün düzenlemelerini belirlemeleri zorunluluğu getiren 2.8. maddesini ihlal ettiği iddiasını düşündü. Panel, Endonezya'nın şüpheli ürünler performansı bakımından uygun olabilecek teknik düzenleme yapmadığını düşünerek Amerika lehine karar verdi.

TTE anlaşmasının 2.9. maddesi, bir DTÖ üyesi uluslararası bir standartla uyumlu olmayan bir teknik düzenleme uygularsa ya da ilgili bir uluslararası standart yoksa bildirim yükümlülüğü getirmiştir. Bu yükümlülükler, teknik bir düzenleme diğer üyeler üzerinde önemli bir etkiye sahipse uygulanır. Madde 2.9'un 1 ve 4. paragrafları

bir üyeye, diğer şeylerin yanı sıra, bir bildiri yayınlamasını, diğer DTÖ üyelerine bildirim yapmasını, talep edilmesi üzerine önerilen düzenlemenin özelliklerini sağlamasını, yorum için mantıklı bir süre vermesini ve bu yorumları dikkate almasını zorunlu kılar.

Amerikan Karanfil Sigaralarda, Panel, Amerika'nın, madde 2.9'daki bildirim yükümlülükleri bakımından usulsüz davrandığına hükmetti. Bu yükümlülükler prosedürel özellikte olduğundan, bu notta daha fazla yer verilmemiştir.

EK 3: DSÖ TKÇS Uygulamalarında Ticaretle İlgili Sorunlar Çalıştayından TRIPS Anlaşması Tütün Kontrolüne İlişkin Notlar¹⁷

TRIPS Anlaşması tütün kontrolü ile ilişkili birkaç kural koymuştur. Bunlardan en ilgili olanlar aşağıda listelenmiştir:

Marka dâhil fikri mülkiyet haklarının korunması için minimum standartları oluşturur ve tütün paketleme önlemleriyle ilişkilidir.

TRIPS DTÖ üyelerine, markaların tescil edilmesine izin verilmesi zorunluluğunu getirir. Bu temel yükümlülüğe, yanıltıcı markalar dâhil olmak üzere istisnalar vardır. DSÖ TKÇS'nin 11.1 (a) maddesinde taahhüt edildiği üzere yanıltıcı ve aldatıcı tanımlayıcılar, bir tütün mamulünün diğerlerinden daha az zararlı olduğunu söyleyen light ya da mild gibi terimleri kullanan markaları da içerir.

TRIPS'in olağan yazımı ve mevcut içtihat hukukuna göre, TRIPS, üyelere, marka sahiplerine ticaret esnasında marka kullanımı hakkını vermelerini zorunlu kılmaz. Bundan daha çok, TRIPS, marka sahiplerine, sadece başkalarını markayı kullanmanın dışında bırakan negatif bir hak verir. Bu ayrım önemlidir, çünkü birçok tütün kontrolü önlemi marka kullanımını sınırlar; örneğin, marka genişletme üzerindeki yasaklamalar, yanıltıcı tanımlayıcıların kullanımı hakkındaki yasaklar ve tütün reklam ve tutundurma üzerindeki yasaklar.

Yine de, tütün şirketleri sıkça, geniş grafik sağlık uyarıları ve düz paketlemenin TRIPS'in 20. maddesini ihlal ettiğini iddia etmektedirler. 20. madde: "Ticaret esnasında bir markanın kullanımı, bir başka marka ile kullanım, özel bir şekilde kullanım ya da kapasitesine zarar verecek bir tarzda kullanımı gibi özel zorunluluklarla, bir mal ve hizmet yükümlülüğünü diğer mal ve hizmet yükümlülüklerinden farklı kılmak için haksız bir şekilde ipotek altına alınmayacaktır."

¹⁷ (Workshop on Trade-Related Issues Relevant to Implementation of the WHO FCTC, WHO 15-16 March 2012, s. 17, http://www.who.int/fctc/1-1-1-Summary_Workshop_Content_EN.pdf, 11 Ocak 2013'de erişildi.

Madde 20, ilgili DTÖ anlaşmazlığına konu olmamıştır. Bu yüzden, bu hüküm altında bir özel zorunluluğu neyin oluşturduğu açık değildir. Her halükarda, madde 20, sadece haksız ipotekleri yasaklamaktadır. Bir ipoteğin haklı olup olmadığını belirlemede, DTÖ panelleri TRIPS'in 8. maddesine atıfta bulunabilir. Madde 8, üyelerin, TRIPS ile uyumlu önlem olması şartıyla, kamu sağlığını korumak için gerekli tedbirlerin kabul edilebileceğini göstermektedir. Madde 8, madde 20 de dâhil, diğer hükümlerin yorumuna rehberlik eder. Dolayısıyla, kamu sağlığını korumak için gerekli olan tütün kontrolü önlemlerinin madde 20'ye göre hukuki olması uygundur.

EK 4: Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin 5.3. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz İlkeler:

Kamu Sağlığı Politikalarının Tütün Kontrolüne Yönelik Olarak Tütün Endüstrisinin Ticari ve Diğer Kazanılmış Haklarından Korunması

Giriş

Tütün kontrol sürecinde şeffaflık konusundaki WHA54.18 sayılı Dünya Sağlık Asamblesi kararı Tütün Endüstrisi Belgelerine dair Uzmanlar Komitesi'nin bulgularına atıfta bulunarak “tütün salgınıyla mücadele etmede, tütün endüstrisinin, hükümetlerin ve Dünya Sağlık Örgütü'nün kamu sağlığı politikalarını uygulama rolünü açık bir biçimde yıkmaya hedefiyle faaliyet göstermiş” olduğunu belirtmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Önsözü, Tarafların¹⁸ tütün endüstrisinin, tütün kontrol çabalarına zarar vermek veya yıkmaya yönelik bütün girişimleri konusunda alarmda olması gerektiğini ve tütün endüstrisinin, tütün kontrol çabaları üzerinde olumsuz etkisi olan eylemleri konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini kabul etmektedir.

Ayrıca, Sözleşmenin 5.3. Maddesi, “Tarafların, bu politikaları iç hukuka uygun olarak tütün endüstrisinin ticari ve diğer kazanılmış haklarından korumak için tütün kontrolüne yönelik olarak halk sağlığı politikalarını oluşturma ve uygulamaları için hareket eder” şeklinde gerektirir.

Taraflar Konferansı FCTC/COP2(14) sayılı kararında Sözleşmenin 5.3. Maddesinin uygulanması için ilkeleri detaylandırmak için bir çalışma grubu oluşturmuştur.

¹⁸ “Taraflar” terimi, anlaşma yapma kapasitesi olan, bir anlaşmaya bağlı olmayı kabul ettiklerini ifade etmiş olan ve bu anlaşmanın yürürlükte olduğu Devlet ve diğer teşekküller anlamına gelir.” (Kaynak: United Nations Treaty Collections (Birleşmiş Milletler Anlaşma Koleksiyonları): <http://untreaty.un.org/English/guide.asp#signatories>).

Tarafların tütün kontrol politikalarını belirleme ve oluşturmalarına yönelik egemen haklarına zarar vermeden, Taraflar iç hukuklarına uygun olacak derecede bu ilkeleri uygulamaları konusunda teşvik edilmektedirler.

Hedef, kapsam ve uygulanabilirlik

Sözleşmenin 5.3. Maddesinin uygulanması için ilkelerin kullanılmasının, Devlete ait tütün endüstrisinden olanları da kapsayarak, Sözleşmenin Önsözünde belirtildiği gibi özel tütün kontrol politikaları ve Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin Taraflar Konferansı Prosedür Kurallarına atıfta bulunan maddeleri gibi birkaç tütün kontrolü politika alanlarına etki ettiği için kuralların, tütün endüstrisine müdahale ettiğini kabul eden, ülkelerin tütün kontrol politikalarında kapsayıcı bir etkisi olacaktır.

Bu ilkelerin hedefi, tütün endüstrisinin ticari ve diğer kazanılmış haklarından tütün kontrolünü koruma girişimlerinin kapsamlı ve etkin olmasını sağlamaktır. Taraflar, tütün kontrolü hususunda kamu sağlığı politikalarını etkilemede çıkarı veya kapasitesi olabilecek bütün hükümet bölümlerinde tedbirleri uygulamalıdır.

Bu kuralların amacı, Sözleşmenin 5.3. Maddesi kapsamında hukuki yükümlülüklerini yerine getirmede Taraflara yardım etmektir. İlkeler, tütün endüstrisine müdahaleyi tanımlamada elverişli en iyi bilimsel kanıt ve Tarafların deneyiminden yararlanmaktadır.

İlkeler, tütün kontrolü hususunda Tarafların kamu sağlığı politikalarını oluşturma ve uygulamada geçerlidir. Bu ilkeler, ayrıca, bu politikaların oluşturulması, uygulanması, yönetimi veya yürütülmesine katkıda bulunan veya bulunabilecek kişilere, organlara veya teşekküller için de geçerlidir.

Bu ilkeler, hükümet görevlilerine, temsilcilerine ve her türlü ulusal, devlet, il, belediye, yerel veya diğer kamu veya yarı-kamu kurumunda görevli kişilere veya bir Tarafın yetki alanı altındaki organ ve bahsi geçenlerin adına hareket eden bütün kişiler

için geçerlidir. Tütün kontrol politikalarını oluşturma ve uygulamadan ve bu politikaları tütün endüstrisinin çıkarlarına karşı korumadan sorumlu hükümet birimleri (yürütme, yasama ve yargı) sorgulanabilir olmalıdır.

Tütün kontrol tedbirlerinin oluşturulması ve uygulanmasına müdahil olmak için tütün endüstrisi tarafından kullanılan, örneğin Sözleşme Taraflarının uygulaması gerekli olan tedbirler gibi çok çeşitli strateji ve taktikler birçok kanıtla belgelendirilmiştir. Bu ilkelere önerilen tedbirler sadece tütün endüstrisinin değil, aynı zamanda uygun görüldüğü şekilde, tütün endüstrisinin çıkarlarını geliştirmek için çalışan örgüt ve bireylerin müdahalesine karşı korumayı da hedeflememektedir.

Bu ilkelere önerilen tedbirler Taraflar tarafından Sözleşmenin 5.3. Maddesinin amaçlarını en iyi biçimde elde etmek için gerekli görüldüğü kadar geniş kapsamlı olarak uygulanırken Taraflar, özellikli durumlara göre uyarlama yaparken bu ilkelere önerilen tedbirlerin ötesinde tedbirler uygulamak hususunda şiddetle teşvik edilmektedirler.

Kılavuz İlkeler:

İlke 1: Tütün endüstrisinin çıkarları ve kamu sağlığı politikası çıkarları arasında temel ve uzlaştırılmaz bir ihtilaf vardır.

Tütün endüstrisi bilimsel olarak bağımlılık yaptığı, hastalık ve ölüme neden olduğu ve artan yoksullaşma dâhil olmak üzere çeşitli sosyal hastalıklara yol açtığı kanıtlanmış bir ürünü üretmekte ve tanıtımını yapmaktadır. Dolayısıyla, Taraflar, tütün kontrolü için kamu sağlığı politikalarının oluşturulmasını ve uygulamasını tütün endüstrisinden mümkün olan en geniş kapsamda korumalıdır.

İlke 2: Taraflar, tütün endüstrisi veya tütün endüstrisinin çıkarlarını artırmak için çalışanlarla ilgilenirken sorgulanabilir ve şeffaf bir yapıda olmalıdırlar.

Taraflar, tütün kontrolü veya kamu sağlığıyla ilgili konularda tütün endüstrisi ile bütün iletişimin sorgulanabilir ve şeffaf olmasını sağlamalıdır.

İlke 3: Taraflar, tütün endüstrisi ve tütün endüstrisinin çıkarlarını artırmak için çalışanların sorgulanabilir ve şeffaf bir biçimde faaliyetlerini yürütmelerini ve hareket etmelerini gerekli kılmalıdır.

Tütün endüstrisinin bu ilkelerin etkin bir biçimde uygulanması için Taraflara bilgi sağlaması gerekli kılınmalıdır.

İlke 4: Ürünleri öldürücü olduğu için tütün endüstrisinin kendi işletmelerini kurma ve işletmeleri için teşvikler verilmemelidir.

Tütün endüstrisine yapılacak herhangi bir imtiyazlı muamele tütün kontrol politikasıyla uyumsuzluk içinde olacaktır.

Tavsiyeler

Kamu sağlığı politikalarına tütün endüstrisinin müdahalesini tanımlamada aşağıdaki önemli faaliyetler tavsiye edilmiştir:

(1) Tütün ürünlerinin bağımlılık yapan ve zararlı özelliği konusunda ve Tarafların tütün kontrol politikalarına tütün endüstrisinin müdahalesine yönelik olarak farkındalık yaratmak.

(2) Tütün endüstrisiyle etkileşimleri sınırlandırmak ve gerçekleşen etkileşimlerin şeffaflığını sağlamak için tedbirler oluşturmak.

(3) Tütün endüstrisiyle ortaklıkları ve bağlayıcılığı olmayan veya yürütülemeyecek anlaşmaları reddetmek.

(4) Hükümet görevlileri ve çalışanlarına yönelik çıkar çatışmalarından kaçınmak.

(5) Tütün endüstrisi tarafından sağlanan bilgilerin şeffaf ve doğru olmasını gerekli kılmak.

(6) Tütün endüstrisi tarafından “sosyal sorumluluk” olarak tanımlanan ve “kurumsal sosyal sorumluluk” olarak tanımlanan faaliyetler dâhil olmak üzere ancak bunlarla sınırlı kalmamak koşuluyla faaliyetleri mümkün olduğu ölçüde normallik tanımının dışında tutmak ve düzenlemek.

(7) Tütün endüstrisine ayrıcalıklı muamele uygulamamak.

(8) Devlete ait tütün endüstrisine diğer bütün tütün endüstrilerine muamele edildiği biçimde muamele etmek.

Kamu sağlığı politikalarını, tütün endüstrisinin ticari ve diğer kazanılmış haklarından tütün kontrolü konusunda korumak için mutabakata varılmış tedbirler aşağıda sıralanmıştır. Taraflar, bu ilkelerin sağladığı tedbirlerin ötesinde tedbirler uygulamaları hususunda teşvik edilmektedir ve bu ilkeler kapsamında hiçbir şey, bir Tarafın, bu tavsiyelerle uyumlu daha sıkı gereklilikleri uygulamaya konmasına engel olamaz.

(1) Tütün ürünlerinin bağımlılık yapan ve zararlı özelliği konusunda ve Tarafların tütün kontrol politikalarına tütün endüstrisinin müdahalesine yönelik olarak farkındalık oluşturmak.

Tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarının oluşturulması ve uygulanması hususunda tütün endüstrisinin geçmişte ve günümüzde müdahalesine dair bütün hükümet birimlerinin ve kamunun bilgi ve bilince gereksinimi vardır. Bu müdahale Çerçeve Sözleşmesinin tamamının başarılı bir biçimde uygulanması için özellikli eylemler gerektirir.

Tavsiyeler

1.1 Sözleşmenin 12. Maddesini göz önünde tutarak Taraflar, hükümetin bütün birimlerini ve kamuyu tütün ürünlerinin bağımlılık yapan ve zararlı özellikleri konusunda, tütün endüstrisinin ticari ve diğer kazanılmış haklarından tütün kontrolü için kamu sağlığı politikalarını koruma gereksinimi ve tütün kontrolüne yönelik olarak kamu sağlığı politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına müdahale etmek için tütün endüstrisi tarafından kullanılan strateji ve taktikler konularında bilgilendirmeli ve eğitmelidir.

1.2

1.3 Ayrıca, Taraflar, tütün endüstrisinin, bireyleri, savunucu grupları ve bağlı örgütleri açık olarak veya gizlice kendi adlarına veya tütün endüstrisinin çıkarlarını arttırmak için kullandığına dair uygulama konusunda farkındalık yaratmak.

(2) Tütün endüstrisi ile etkileşimi sınırlandırmak ve gerçekleşen etkileşimlerin şeffaflığını sağlamak için tedbirler oluşturmak.

Tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarını oluşturma ve uygulamada, Taraflar tarafından tütün endüstrisiyle gerekli olan etkileşim, böyle bir etkileşimden veya böyle bir etkileşimden dolayı gerçek veya potansiyel bir ortaklı veya işbirliği algılamasının oluşturulmasından kaçınılacak biçimde yürütülmelidir. Tütün endüstrisinin böyle bir algılama oluşturacak biçim bir harekete girmesi durumunda, Taraflar bu algılamaya engel olacak veya bu algılamayı düzeltecek biçimde hareket etmelidirler.

Tavsiyeler

2.1 Taraflar, tütün endüstrisiyle sadece tütün endüstrisini ve tütün ürünlerini etkin bir biçimde düzenlemelerini sağlayacak kapsamda etkileşimde olmalıdırlar.

2.2 Tütün endüstrisiyle etkileşimlerin gerekli olduğu durumlarda Taraflar böyle etkileşimlerin şeffaf olarak yürütüldüğünü sağlamalıdırlar. Mümkün olduğu zamanlarda

etkileşimler kamuya açık olarak yürütülmelidir, örneğin, açık celseler, etkileşimlerin kamuya duyurulması, böyle etkileşimlerin kayıtlarının kamuya açıklanması yollarıyla.

(3) Tütün endüstrisiyle ortaklıkların ve bağlayıcı olmayan veya uygulanabilir niteliği olmayan anlaşmaları reddetmek.

Tütün endüstrisi, çıkarlarının doğrudan kamu sağlığı hedefleriyle çatışmada olduğu durumlarda kamu sağlığı politikalarının oluşturulması veya uygulanmasıyla bağlantılı hiçbir girişimde ortak olmamalıdır.

Tavsiyeler

3.1 Taraflar ortaklıkları ve bağlayıcı olmayan veya uygulanabilir niteliği olmayan anlaşmaları ve tütün endüstrisi ile veya tütün endüstrisinin çıkarlarını geliştirmek için çalışan hiçbir teşebbüs veya kişiyle gönüllü niteliğindeki hiçbir düzenlemeyi onaylamamalı, desteklememeli veya teyit etmemelidir.

3.2 Taraflar, doğrudan veya doğrudan olmayan bir biçimde tütün kontrolüyle ilgili olarak gençliğin, kamu eğitiminin veya hiçbir girişimini düzenleyen, teşvik eden, katılan veya yürüten tütün endüstrisini onaylamamalı, desteklememeli veya teyit etmemelidir.

3.3 Taraflar, tütün endüstrisi tarafından hazırlanan ve yasal olarak yürürlüğe sokulabilir durumdaki tütün kontrolü tedbirlerinin yerine geçmesi için önerilen hiçbir ihtiyari yasa veya enstrümanı onaylamamalı, desteklememeli veya teyit etmemelidir.

3.4 Taraflar, tütün kontrol mevzuatına yardımcı olacak hiçbir teklifi veya öneriyi veya tütün endüstrisi tarafından veya tütün endüstrisi ile işbirliği içinde hazırlanan hiçbir politikayı onaylamamalı, desteklememeli veya teyit etmemelidir.

(4) Memur veya kamu çalışanlarının çıkar çatışmalarından kaçınmak.

Tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarında tütün endüstrisi ticari veya kazanılmış hakları olan örgütlerin ve bireylerin dâhil olmasının büyük bir olasılıkla olumsuz bir etkisi olacaktır. Tütün kontrolünde çalışan memur ve kamu çalışanlarının çıkar çatışmalarına yönelik açık kurallar böyle politikalara müdahalesinden korumak için önemli araçlardır.

Tütün endüstrisinin hükümet kurumlarına, memurlara veya kamu çalışanlarına teklif ettikleri parasal veya aynî ödemeler, teberrular ve hizmetler ve araştırma finansmanları çıkar çatışmaları oluşturabilir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve birkaç hükümet ve bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü tarafından benimsenen Kamu Görevlileri için Uluslararası Davranış Kurallarında kabul edilen resmi sorumlulukları etkilemek için kişisel çıkar potansiyeli var olduğu için olumlu bir değerlendirme sözü karşılık olarak verilmemiş olsa da çıkar çatışmaları oluşmaktadır.

Tavsiyeler

4.1 Kamu görevlileri, çalışanları, danışmanları ve taşeronları dâhil olmak üzere tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarını oluşturma ve uygulamaya dâhil bütün kişilere uygulanan çıkar çatışmalarının açıklanması ve idaresi konusunda Taraflar bir politika belirlemelidir.

4.2 Taraflar. Kamu görevlileri için tütün endüstrisiyle ilişkilerinde uymaları gereken standartları belirten bir davranış kuralı oluşturmaları, kabul etmeli ve uygulamalıdır.

4.3 Taraflar, yerleşik tütün kontrol politikalarıyla çıkar çatışmaları olan aday veya ihale teklifi verenlere tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarının oluşturulması ve uygulanmasıyla ilgili olarak çalışmaları yürütmek için sözleşme vermemelidirler.

4.4 Taraflar, tütün kontrolüyle ilgili olarak kamu sağığı politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında bir rolü olan veya olmuş olan kamu görevlilerinin görevden ayrıldıktan sonra belirli bir süre içinde kazançlı olsa da olmasa da tütün endüstrisi içinde mesleki bir faaliyete girme planlarına ilişkin kurumlarını bilgilendirmeleri gerekliliğı konusunda net politikalar geliştirmelidir.

4.5 Taraflar, tütün kontrolüyle ilgili olarak kamu sağığı politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında bir rolü olan kamu görevi pozisyonları için başvuru yapanların kazançlı olsa da olmasa da tütün endüstrisi içinde şu anda veya daha önce mesleki bir faaliyette bulunduklarını beyan etmeleri gerekliliğı konusunda net politikalar geliştirmelidir.

4.6 Taraflar, hükümet görevlilerinin tütün endüstrisinde doğrudan çıkarları olmadığını beyan etmelerini ve yoksun bırakılmalarını talep etmelidirler.

4.7 Hükümet kuruluşları ve organlarının tütün endüstrisine ilişkin, Devlete ait bit tütün endüstrisinde bir Tarafın mülkiyet çıkarını yönetmekle sorumlu olmadıkça hiçbir mali çıkarı olmamalıdır.

4.8 Taraflar, tütün kontrolü veya kamu sağığı politikasını oluşturan veya uygulayan hiçbir hükümet organı, komitesi veya tavsiye grubunun bir üyesi olan tütün endüstrisi tarafından veya çıkarlarını artırmak için çalışan hiçbir teşebbüs tarafından hiç kimsenin istihdam edilmesine imkân vermemelidir.

4.9 Taraflar, tütün endüstrisinin istihdam ettiği hiç kimseyi veya Taraflar Konferansı toplantılarının delegasyonlarında tütün endüstrisi çıkarlarını artırmak için çalışan hiçbir teşekkülü, alt kuruluşlarını veya Taraflar Konferansının kararları uyarınca kurulmuş olan hiçbir organı görevlendirmemelidir.

4.10 Taraflar, hiçbir hükümet görevlisinin veya çalışanının veya yarı-kamu kurumunun tütün endüstrisinden parasal veya ayni ödeme, teberru veya hizmet kabul etmesine izin vermemelidir.

4.11 Taraflar, iç hukuk ve anayasal ilkeleri dikkate alarak, tütün endüstrisi veya tütün endüstrisinin çıkarlarını artırmak için çalışan hiçbir teşekkülden siyasi partilere, adaylara veya kampanyalara katkı yapılmasını engellemek için etkin tedbirler almalı veya böyle katkıların tamamıyla açıklanmasını talep etmelidirler.

(5) Tütün endüstrisinin sağladığı bilgilerin şeffaf ve doğru olmasını talep etmek.

Tütün endüstrisinin kamu sağlık politikalarına müdahalesini engelleyen etkin tedbirler almak için Taraflar, tütün endüstrisinin faaliyetleri ve uygulamalarına dair bilgiye gereksinimi duyarlar, böylece endüstrinin şeffaf bir biçimde faaliyet gösterdiğini sağlar. Sözleşmenin 12 Maddesi Tarafların, iç hukuka uygun olarak bu bilgilere kamunun erişimini teşvik etmesini gerektirir.

Sözleşmenin 20.4. Maddesi diğerlerine ek olarak, Tarafların, tütün endüstrisi uygulamalarına ve tütün yetiştiriciliğine dair bilgi alışverişini teşvik etmesini ve kolaylaştırmasını gerektirir. Sözleşmenin 20.4(c) Maddesine göre Tarafların her biri Sözleşme veya ulusal tütün kontrol faaliyetleri üzerinde etkisi olan tütün endüstrisi faaliyetleri, tütün üretimi ve imalatı konusunda düzenli olarak bilgi toplamak ve yaymak için yetkili uluslararası örgütlerle artan bir biçimde işbirliği yapmak ve küresel bir sistemi devam ettirmek için girişimlerde bulunmalıdır.

Tavsiyeler

5.1 Taraflar, tütün endüstrisinin bütün işlem ve faaliyetlerinin şeffaf olmasını sağlamak için tedbirler getirmeli ve uygulamalıdır.¹⁹

5.2 Sözleşmenin 13. maddesi uyarınca, Taraflar, tütün endüstrisi ve tütün endüstrisinin çıkarlarını artırmak için çalışanların belirli aralıklarla, tütün üretimi, imalatı, pazar payı, pazarlama harcamaları, gelirleri ve lobicilik, hayırseverlik, siyasi katkılar dâhil olmak üzere diğer bütün faaliyetleri ve yasaklanmamış veya henüz yasaklanmamış diğer bütün faaliyetleri talep etmelidirler.³

¹⁹ Yasalarca korunan ticari sırlara veya gizli bilgilere halel getirmeksizin.

5.3 Taraflar, tütün endüstrisi teşekküllerinin, bağlı örgütlerin ve lobiciler dâhil olmak üzere bunların adına hareket eden bireylerin açıklanması veya kayıtları için kurallar talep etmelidirler.

5.4 Taraflar, tütün endüstrisine, iç hukuk uyarınca yanlış veya yanlış yönlendiren bilgi sağlamaları durumunda zorunlu cezalar vermelidirler.

5.5 Taraflar, Sözleşmenin 12 (c) Maddesine uygun olarak, Sözleşmenin hedefleriyle ilgili olarak tütün endüstrisi faaliyetleri konusunda geniş kapsamlı bilgiye kamunun erişimini sağlamak için, örneğin bir kamu bilgi havuzu aracılığıyla, etkin yasama ve yürütmeye ilişkin, idari ve diğer tedbirleri kabul etmeli ve uygulamalıdır.

(6) Tütün endüstrisinin “kurumsal sosyal sorumluluk” olarak tanımladığı faaliyetler de dâhil her türlü “sosyal sorumluluk” faaliyetini normal faaliyetler tanımının dışında tutun ve bu tür faaliyetleri düzenleyin.

Tütün endüstrisi, ürettiği ve sattığı ürünün öldürücü özelliğinden kaynaklanan imajından uzaklaşmak için veya kamu sağlığı politikalarının oluşturulması ve uygulamasına müdahale etmek için sosyal yönden sorumlu olarak tanımlanan faaliyetler yürütür. Tütün endüstrisinin “sosyal yönden sorumlu” olarak tanımladığı tütün tüketimini teşvik etmeyi hedefleyen faaliyetler, Sözleşmenin reklam, tanıtım ve sponsorluk tanımına giren bir pazarlama ve halkla ilişkiler stratejisidir.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre tütün endüstrisinin kurumsal sosyal sorumluluğu,²⁰ endüstrinin ana işlevleri, tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarının amaçlarıyla çatıştığı için, içsel bir çelişkidir.

²⁰ WHO. *Tobacco industry and corporate social responsibility – an inherent contradiction (Tütün endüstrisi ve kurumsal sosyal sorumluluk – içsel bir çelişki)*. Cenevre. Dünya Sağlık Örgütü, 2004.

Tavsiyeler

6.1 Taraflar, hükümetin bütün birimlerinin ve kamunun, tütün endüstrisinin yürüttüğü sosyal yönden sorumlu olarak tanımladığı faaliyetlerin gerçek amaç ve kapsamı konusunda bilgilendirildiği ve bilinçlendirildiğini sağlamalıdır.

6.2 Taraflar, tütün endüstrisinin sosyal yönden sorumlu olarak tanımlanan faaliyetlerini teyit etmemeli, desteklememeli, ortaklıklar oluşturmamalı ve bunlara katılmamalıdır.

6.3 Taraflar, tütün endüstrisi veya tütün endüstrisi adına hareket eden başka hiç kimse tarafından sosyal yönden sorumlu olarak tanımlanan faaliyetler veya bu faaliyetler için yapılan harcamaların böyle harcamaların yasal olarak raporlanması gerekmedikçe, örneğin bir yıllık raporda verilmesi, kamuya açıklanmasına izin vermemelidir.²¹

6.4 Taraflar, hükümetin hiçbir biriminin veya siyasi, sosyal, mali, eğitimle ilgili, topluluğa yönelik kamu sektörlerinin veya başka katkıların tütün endüstrisinden veya tütün endüstrisinin çıkarlarını artırmak için çalışanlardan, yasal uzlaşmalar veya yasa emri veya yasal olarak bağlayıcı ve uygulanabilir anlaşmalar nedeniyle tazminatlar hariç olmak üzere kabul edilmesine izin vermemelidir.

(7) Tütün endüstrisine imtiyazlı işlem yapmayınız.

Bazı hükümetler, mali teşviklerle, örneğin yasanın emri olmasına rağmen vergilerden kısmı veya tamamen muaf tutma gibi destek sağlamak ölçüsünde tütün endüstrisinin yatırımlarını desteklemektedir.

²¹ Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin 13. Maddesinin uygulama kuralları bu konuyu tütün reklamı, promosyonu ve sponsorluğu bakış açısından ele almaktadır.

Taraflar, iktisadi, mali ve vergilendirme politikalarını belirleme ve oluşturmaları konusundaki mutlak haklarına halel getirmeksizin tütün kontrolüne yönelik taahhütlere uymalıdır.

Tavsiyeler

7.1 Taraflar, tütün endüstrisine işletmelerini kurmaları veya yürütmeleri için teşvikler, imtiyazlar veya menfaatler vermemelidirler.

7.2 Devlete ait bir tütün endüstrisi olmayan Taraflar, tütün endüstrisinde ve ilgili teşebbüslerde yatırım yapmamalıdır. Devlete ait bir tütün endüstrisine olan Taraflar, tütün endüstrisinde yapılan hiçbir yatırımın Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesini tamamiyle uygulamalarına engel olmasını garanti altına almalıdırlar.

7.3 Taraflar, tütün endüstrisine hiçbir şekilde imtiyazlı vergi muafiyeti vermemelidir.

(8) Devlete ait tütün endüstrisine diğer bütün tütün endüstrilerine yaklaşıldığı şekilde yaklaşınız.

Tütün endüstrisi devlete ait, hükümete ait olmayan veya bunların ikisinin bir kombinasyonu biçiminde olabilir. Bu ilkeler mülkiyetin kime ait olduğuna bakılmaksızın bütün tütün endüstrisine uygulanır.

Tavsiyeler

8.1 Taraflar, Devlete ait tütün endüstrisinin, tütün kontrol politikasının oluşturulması ve uygulanması konusunda tütün endüstrisinin diğer bütün üyeleriyle aynı şekilde ele alındığını sağlamalıdır.

8.2 Taraflar, tütün kontrol politikasının oluşturulması ve uygulamasının tütün endüstrisinin denetlenmesi veya yönetiminden ayrıldığını sağlamalıdır.

8.3 Taraflar, Devlete ait tütün endüstrisi temsilcilerinin, Taraflar Konferansı, alt kurumları veya Taraflar Konferansı kararları uyarınca kurulmuş diğer bütün organların hiçbir toplantısında delegasyonların bir bölümünü oluşturmadıklarını garanti altına almalıdır.

Uygulama ve izleme

Uygulama

Taraflar, Sözleşmenin 5.3. Maddesi ve bu ilkeler uyarınca yükümlüklerini yerine getirmek için uygulama mekanizmalarını devreye sokmalı veya mümkün olduğu ölçüde mevcut uygulama mekanizmalarını kullanmalıdırlar.

Sözleşmenin 5.3. Maddesinin ve bu ilkelerin izleme uygulaması

Sözleşmenin 5.3. Maddesinin ve bu ilkelerin izleme uygulaması etkin tütün kontrol politikalarının tanıtımı ve uygulanmasının garanti altına alınması için esastır. Bu aynı zamanda, Dünya Sağlık Örgütü Tütünsüz Girişiminin tütün endüstrisi izleme veri tabanı gibi mevcut model ve kaynakların kullanıldığı tütün endüstrisinin izlenmesini de kapsamalıdır.

Sivil toplum örgütleri ve tütün endüstrisiyle bağlantısı olmayan sivil toplumun diğer üyeleri tütün endüstrisinin faaliyetlerini izlemede önemli bir rol oynayabilirler.

Hükümetlerin bütün birimleri için etik kuralları ve personel tüzükleri muhbirlerle yeterli koruma sağlayarak bir “muhbir fonksiyonu” içermelidir.

Ayrıca, Taraflar, mahkemede dava açma olasılığı ve bir ombudsman sistemi gibi şikayet prosedürleri kullanmak gibi bu ilkelere uyumu sağlamak için mekanizmalar kullanma ve uygulamayı teşvik etmelidirler.

İlkelerin Güncellenmesi ve Gözden Geçirilmesi Uluslararası İşbirliği

Uluslararası işbirliği, tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarının oluşturulmasında tütün endüstrisinin müdahalesine engel olmada ilerleme kaydetme konusunda önemlidir. Sözleşmenin 20.4. Maddesi gelişmekte olan ülke Taraflarının ve geçiş sürecindeki ekonomilerdeki Tarafların özel ihtiyaçlarını dikkate alarak ve bunları tanımlayarak tütün endüstrisi uygulamaları konusunda bilgi ve deneyimleri toplama ve fikir alışverişinde bulunmak için zemin oluşturmaktadır.

Ulusal ve uluslararası deneyimlerin, tütün endüstrisi tarafından kullanılan strateji ve taktiklerle ve tütün endüstrisi faaliyetlerinin izlenmesiyle ilgili olarak toplanması ve yayımlanmasını koordine etmek için girişimlerde bulunulmuştur. Taraflar, tütün endüstrisi stratejilerine karşı koymak için yasal ve stratejik konularda uzmanlığın paylaşılmasından yararlanacaklardır. Sözleşmenin 21.4. Maddesi gizlilik ve mahremiyet konusunda bilgi alışverişinin iç hukuka tabi olması gerektiğini öngörür.

Tavsiyeler

Tütün endüstrisinin kullandığı strateji ve taktikler daimi olarak geliştiği için bu ilkeler, tütün kontrolüne dair kamu sağlığı politikalarını tütün endüstrisinin müdahalesinden korumak konusunda Taraflara etkin bir rehberlik sağlamaya devam etmelerini sağlamak amacıyla belirli aralıklarla gözden geçirilmeli ve düzeltmeler yapılmalıdır.

Çerçeve Sözleşmesinin mevcut raporlama enstrümanı aracılığıyla raporlama yapan Taraflar, Sözleşme veya ulusal tütün kontrol faaliyetlerini etkileyen tütün üretimi ve imalatı ve tütün endüstrisi faaliyetleri konusunda bilgi sağlamalıdır. Bu bilgi alışverişini kolaylaştırmak için Sözleşme Sekreteryası bu ilkelerin ana hükümlerinin

Taraflar Konferansının, Tarafların kullanımı için aşama aşama benimseyeceği raporlama enstrümanının sonraki safhalarında yansıtıldığını sağlaması gerekmektedir.

Tütün endüstrisinin, tütün kontrolü konusunda kamu sağlığı politikalarına müdahale etmesini engelleme büyük önemi karşısında Taraflar Konferansı bu ilkeleri uygulama deneyiminin ışığında Sözleşmenin 5.3. Maddesine ilişkin olarak bir protokolü detaylandırmaya gereksinim olup olmadığını dikkate alabilir.